

CONSIDERAȚII DESPRE MONEDA „KOSON”

DE

IUDITA WINKLER

Nici unul dintre tipurile monetare din descoperirile de pe teritoriul Daciei n-a suscitât atâtea discuții ca moneda de aur cu legenda ΚΟΣΩΝ și monograma BA (în ligatură); „Cui non cognitae monetae aureae, quarum una parte Consul duobus stipatus lictoribus procedit subscripto nomine ΚΟΣΩΝ; altera sertum tenet aquila, cujusmodi quatuor museum nostrum continet? De iis laborant Golzius, Tristanus, Patinus, Harduinus, Begerus, Liebeus. Verum ut fit in rebus dubiis, sententiae variant eorum de patria”¹, scria în 1783 F. Neumann, custodele Cabinetului numismatic din Viena. Toți cei care au tratat diferite aspecte din numismatica greco-romană²

¹ F. Neumann, *Populorum et regum numi veteres incidit*, Vindobonae, 1783, p. 128. Pe lângă cei citați de Neumann, s-au ocupat desigur și alții de această monedă; indicații în acest sens găsim în scrisoarea lui Erasmus din Rotterdam către Joannes Turzo din 1520: „Aureum numisma, multos exercuit, aliis coniectantibus esse tres filios Noe ex arca revertentes et ex altera parte columbam olivae ramum deferentem. Aliis duces duos, qui medium captum ducerent et aquilam lauri ramum in coronam deflexum gestantem. Subscriptionem nullus adhuc legere potuit, neque Graecus, neque Hebraeus”. *Epistolarum opus complectens universos quot ipse aulor unquam euulgavit* . . . , Basileae, MDLVIII, p. 473; cf. St. Zamosius *Schidiasma de veteribus monelis*, cap. *Aurei nummi veterum*. Asupra manuscrisului ne-a atras atenția profesorul S. Jakó, căruia îi aducem cele mai calde mulțumiri pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție acest material inedit.

² Literatura modernă fiind foarte vastă, vom cita numai lucrările cele mai importante, care cuprind și bibliografia problemei: J. Eckhel, *Doctrina numorum veterum*, I, I, Vindobonae, 1792, p. 90, VI, II, 1796, p. 20, 22–24; Abbé Eder, în *Zeitschrift von und für Ungarn* . . . , Pesth, 1803, IV, 12, p. 113–118; J.G. Th. Grässe, *Handbuch der Alten Numismatik von den ältesten Zeiten bis auf Constantin d. Gr.*, Leipzig, 1854, p. 217; H. Cohen, *Description générale des monnaies de la République Romaine communément appelées médailles consulaires*, Paris-Londres, 1857, p. 174, nota 1; Th. Mommsen, *Geschichte des römischen Münzwesens*, Berlin, 1860, p. 693; E. Babelon, *Description historique et chronologique des monnaies de la République Romaine vulgairement appelées monnaies consulaires*, II, Paris-Londres, 1866, p. 114; H. A. Grueber, *Coins of the Roman Republic in the British Museum*, II, Londra, 1910, p. 474, nota 1; B. V. Head, *Historia Numorum* . . . , Oxford, 1911, p. 289; Ed. A. Sydenham, *The Coinage of the Roman Republic*, Londra, 1952, p. 26; *A Guide to the Principal Coins of the Greeks from circ. 700 B.C. to A.D. 270 based on the Work of Barclay V. Head*, London [ed. a II-a 1959], p. 82, pl. 46/1; vezi lucrările citate la notele: 4 și 5.

sau din istoria secolului I î.e.n. de la Dunărea de Jos și-au îndreptat atenția și asupra monedei „Koson”³.

Studiul cel mai amplu despre emisiunile de acest tip ni-l oferă M. Bahrfieldt în *Über die Goldmünzen des Dakerkönigs Κοσων 725/29*⁴ Autorul a reușit să depisteze, în principalele colecții europene și în diferite publicații, 112 piese. Părerăa lui despre originea acestei monede, exprimată chiar în titlul lucrării, a fost acceptată de un număr mic de specialiști⁵. La baza interpretării date de numismatul german stă convingerea că Coson și Cotiso sînt una și aceeași persoană : „Dieser Cotison wird nun in einigen Handschriften des Sueton auch Coson genannt . . . , und er ist der ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΣΩΝ der Goldmünzen ! Die Differenz im Namen, ΚΟΣΩΝ und ΚΟΤΙΣΩΝ, gibt keinerlei Anlass zu Bedenken, denn die Barbarennamen erlitten in älterer wie neuerer Zeit bei Übernahme durch ein fremdes Volk Veränderungen . . . ”⁶. Bahrfieldt a împărțit piesele cu legenda ΚΟΣΩΝ în două grupe : prima cu monograma BA (75 bucăți), a doua fără monogramă (37 bucăți)⁷. Pe lângă acestea, el a semnalat o piesă cu stil „barbarizat” (greutătea de 10,08 g) și alta de bronz (5,30 g), pe care a considerat-o ca nucleul unei monede *subaerate*⁸. Bahrfieldt a reușit să stabilească totodată trei ștanțe. Cu fiecare dintre ele au fost emise mai multe piese (cu ștanța a. patru bucăți ; cu b. 13 bucăți, iar cu c. trei bucăți). Diametrul monedelor

³ Th. Mommsen, *Reges Thraciae inde a Caesare dictatore*, in *EphemEpigr.*, 2, 1875, p. 251, nota 7 ; Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 497 ; V. Gardthausen, *Augustus und seine Zeit*, Leipzig, 1891, I, p. 159—162, II, p. 69—70 ; P. Király, *Dacia provincia Augusti*, I, Nagybeskerek, 1893, p. 47, nota 3 ; Gelzer, in *RE*, X, 1 (1917), 1007 ; V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 84, 609—610 ; I. Nestor, in *BerRGK*, 22, 1932, p. 169 ; C. Patsch, *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa*, V, 1, in *Sitzungsberichte der Akademie der Wiss.in Wien*, Phil. hist. Klasse, 214, 1932, p. 60—63, 70, 91—94 ; A.v. Premerstein, in *JÖAI*, 29, 1935, p. 66—67 ; *The Cambridge Ancient History*, XI, Cambridge, 1936, p. 83—84 ; N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, I, 2, Bucarest, 1937, p. 50—52 ; C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'Antiquité*, Bucarest, 1945, p. 50 ; idem. in *Istoria României*, I, București, 1960, p. 276, 290 ; idem, in *Dacica*, Cluj, 1969, p. 59 ; B. Mitrea, in *ED*, X, 1945, p. 15, 125—128 ; S. Ferenczi, *Az erdélyi dákok pénzéiről*, Cluj, 1947, p. 8—9 ; idem, in C. Daicoviciu — A. Ferenczi, *Așezările dacice din munții Orăștiei* [București], 1951, p. 97—98, 104 ; Em. Condurachi, in *Studii*, I, 1948, p. 230—234 ; C. Moisil, in *BȘAc*, II, 2—4, 1950, p. 59, nota 1 ; M. A. Halevy, in *SI*, III, 1961, p. 89—92 ; H. Daicoviciu, in *AMN*, II, 1965, p. 107—110 ; idem, in *Istoria României, Compendiu*, București, 1969, p. 44 ; I. I. Russu, in *Sargelia*, IV, 1966, p. 100 ; S. Jakó, in *AMN*, III, 1966, p. 103—113 ; J. Guey, in *Mélanges d'archéologie, d'épigraphie et d'histoire offerts à Jérôme Carcopino* [Paris, 1966], p. 445, nota 6 ; R. Vulpe, in *Din istoria Dobrogei*, II, București, 1968, p. 31, nota 32 ; R. Vulpe, in *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 50—51 ; C. Preda, *Moneda antică in România*, București, 1969, p. 27—28.

⁴ Apărută în *Berliner Münzblätter*, N. F. 1912 și in extras (pe care l-am utilizat pentru studiul de față).

⁵ Ö. Gohl, in *NumKözl*, XI, 1921, p. 63—67 ; L. Ruzicka, in *BSNR*, XVIII, 1922, p. 40—43 ; cf. și *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 577, nota 68 ; C. Preda, *op. cit.*

⁶ M. (v.) Bahrfieldt, *op. cit.*, p. 15 ; idem, *Die Goldmünzprägung während der Republik und unter Augustus, eine chronologische und metrologische Studie*, Halle (Saale), 1923, p. 68—69, scrie : „Ich muss hier noch das nachstehende merkwürdige Goldstück erwähnen, da es in Münzverzeichnissen und in der Literatur immer wieder unter Brutus aufgeführt wird, obwohl es weder von ihm noch für ihn geprägt worden ist und mit ihm nicht das Geringste zu tun hat”.

⁷ M. Bahrfieldt, *Über die Goldmünzen des Dakerkönigs Κοσων* . . . , p. 3—4.

⁸ *Ibidem*, p. 2, 5, 12.

variază între 18 și 20 mm, rar pînă la 21, o singură piesă are diametrul de 23,5 mm⁹.

Avînd în vedere analiza minuțioasă a monedelor, pare curios că autorul n-a remarcat că printre cele 14 piese păstrate la Cabinetul numismatic de pe lingă *Kunsthistorisches Museum* din Viena, există 6 piese¹⁰ care prin anumite particularități tehnice se deosebesc de celelalte : trei dintre acestea trebuie încadrate, pe baza reversului, în seria monedelor cu părți din imagine dublate în urma repetării baterii¹¹, reversul unui exemplar și ambele fețe ale altuia prezintă greșeli de gravare, iar o piesă este „barbarizată” (fig. 1 ; 2).

Dăm în cele ce urmează descrierea acestor șase piese :

1. — Av. Vultur stînd spre stînga, cu aripile ușor desfăcute, ține în gheare o cunună.

Rv. ΚΟΣΩΝ. Un consul, între doi licitori, mergînd spre stînga ; în față, monograma BA (în ligatură) (fig. 1/1 ; 2/1 ; 3/1).

Greutatea 8,44 g ; inv. 9118.

La prima izbire ștanța a fost fixată prea la stînga, așa încît *primul licitor a ajuns să acopere spațiul monogramei*. Această primă imprimare a fost foarte slabă. La a doua batere, tipul s-a imprimat corect pe rondelul monedei. *Deasupra monogramei BA se observă un bust rămas de la prima izbire.*

2. — Av. Ca mai sus.

Rv. Ca mai sus ; dar fără monogramă (fig. 1/2 ; 2/2 ; 3/2).

Greutatea 8,47 g ; inv. 9116.

Prin prima batere s-a obținut o imagine foarte slabă, fie din cauza izbirii insuficiente, fie din cauza folosirii unei ștanțe tocite, așa încît baterea a trebuit să fie repetată. La a doua operație s-a folosit însă o altă ștanță, fixată în aceeași poziție ca prima, dar distanța dintre primul licitor și consul fiind mai mare pe această ștanță, imaginea nu coincide complet cu prima : *profilul și linia ce indică toga apar dublate ; la fel și bara verticală a literei K, iar litera Σ apare de două ori*. Datorită izbirii lor suprapuse, *linia de sol este schițată prin liniuțe neregulate.*

3. — Av. Ca mai sus.

Rv. Ca mai sus ; cu monogramă (fig. 1/3 ; 2/3 ; 3/3).

Greutatea 8,35 g ; inv. 9126.

De la marginea rundeii pînă în dreptul umărului licitorului care pășește lingă consul, se află un șir de globule, cu un capăt îndreptat spre centrul monedei, astfel încît o parte din cîmpul monedei este divizată în două. Sub acest șir de perle se vede un bust slab imprimat. Capul nu este identic cu

⁹ *Ibidem*, p. 5.

¹⁰ Monedele au fost remarcate de noi cu ocazia unor cercetări la Cabinetul numismatic de pe lingă *Kunsthistorisches Museum* din Viena. Directorii dr. B. Koch și dr. R. Göbl ne-au pus la dispoziție acest material util, trimițîndu-ne și mulaje de gips, pentru care le exprimăm cele mai calde mulțumiri.

¹¹ E. Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines*, I, 1, Paris, 1901, col. 484, nota 5, col. 938—940 ; H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, I, London, 1925, p. LX-LXI.

În literatura de specialitate privind descoperirile din Dacia, n-am întîlnit nici o piesă cu imaginea dublată în urma rebaterii, iar în practica noastră la cabinetul numismatic, am găsit o singură monedă de acest fel (între circa 15 mii de monede pe care am avut prilejul să le determinăm), cf. SCN, I, 1957, p. 88, nr. 59, p. 105—106, pl. IV/59.

al celor doi licitori redați integral. În acest caz dublarea nu se datorează necesității de a ștanța mai clar tipul monetar, ci neatenției : o monedă pe care fusese bine imprimat la prima izbire tipul reversului a rămas în ștanța de jos. În continuarea procesului de emitere a fost aplicată o altă ștanță de revers ; aceasta nefiind bine fixată pe rondela ce se răcise între timp, s-a imprimat numai parțial acolo unde presiunea a fost mai puternică și procesul de răcire mai slab.

4. — Av. Ca mai sus.

Rv. Ca nr. 1. (fig. 1/4 ; 2/4 ; 3/4).

Greutatea 8,41 g ; inv. 9123.

Pe avers, lângă aripa ușor desfăcută a vulturului, se vede o pană mult mai slab imprimată decât celelalte, ceea ce nu se datorește însă rebaterii, ci reprezintă o greșală de gravare, căci pe această monedă observăm și alte deosebiri. *Linia de sol*, redată prin globule, nu este trasată de la un capăt la celălalt al câmpului monetar, ci se întrerupe imediat sub gheara vulturului (ca pe prototipul roman) ; perlele ce delimitează câmpul monedei nu formează un cerc continuu, ci apar ca două semicercuri parțial dublate la capete.

Reversul piesei a fost bătut cu o ștanță ce prezintă multe greșeli în gravare. Monograma e într-un rând cu linia de sol, iar pentru a umple spațiul dintre monogramă și licitor, a fost introdus un motiv ornamental. Toga primului licitor ajunge pînă la linia de sol, de aceea gravorul a fost obligat să schițeze picioarele sub linia de sol, deplasînd legenda și cercul de perle ; ca urmare a deplasării, în exerga monedei se observă doi omicroni și un sigma confuz, iar omega și ny în ligatură au ajuns mult mai sus decât primele trei litere ale legendei (fig. 2/4 ; 3/4).

5. — Av. Ca mai sus.

Rv. Ca mai sus ; cu monogramă (fig. 1/5 ; 2/5 ; 3/5).

Greutatea 8,48 g ; inv. 9119.

Pe reversul acestei monede monograma BA este redată de două ori ; în ambele cazurile la fel de reliefată. Prima monogramă, imprimată chiar lângă licitor, apare ca un motiv ornamental, alcătuit dintr-un mic cerc de care se leagă un cîrlig, iar a doua monogramă trece dincolo de cercul de perle, întrerupt aci pe o porțiune mai mare.

6. — Av. Ca mai sus.

Rv. Ca mai sus. Fără legendă și fără monogramă (fig. 1/6 ; 2/6 ; 3/6).

Greutatea 8,34 g ; inv. 9124.

Stilul reversului e „barbarizat” ; porțiunea dintre exergă și marginea rondelului este teșită atît pe avers, cît și pe revers. Nu putem stabili cauzele acestei deformări. Ea a putut să apară fie în urma pilirii intenționate a monedei, fie din cauza turnării defectuoase a rondelului sau a deteriorării ștanței.

După cum rezultă din cele arătate, dublarea diferitelor părți ale tipului monetar se întîlnește în trei cazuri pe partea cu legendă (fig. 1/1-3 ; 2/1-3), iar greșelile de gravare apar de două ori tot pe partea cu legendă și o singură dată pe partea cu vulturul. Decăderea stilistică, caracteristică emisiunilor aparținînd popoarelor „barbare”, se manifestă numai pe tipul reversului (fig. 1/6,9 ; 4/3).

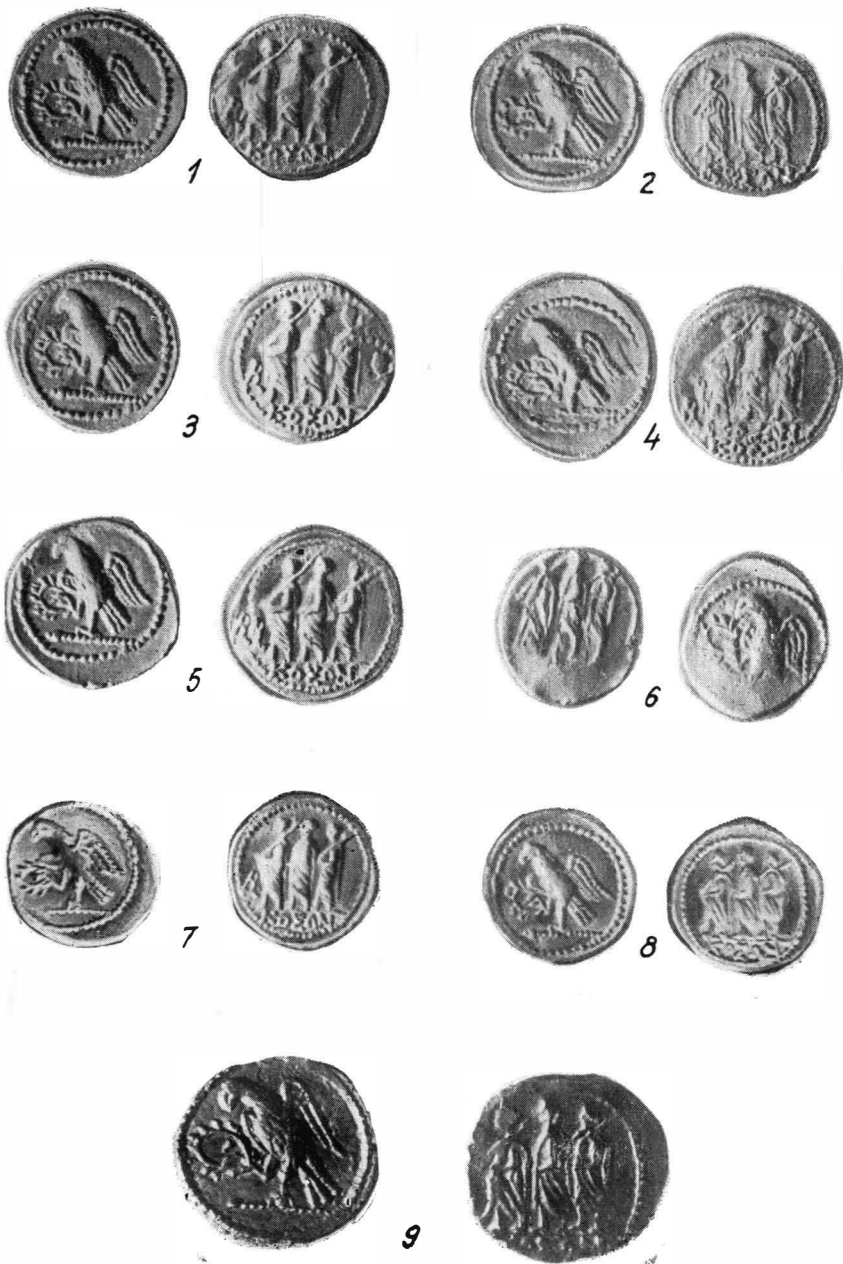

Fig. 1. — Monede „Koson” :

1-6 Din colecția Cabinetului numismatic din Viena; 7-8. Din colecția Cabinetului numismatic din New-York; 9 Descoperită la Sarmizegetusa Regia

4

1

2

3

5

6

Fig. 2. — Monede „Koson” mărite de două ori:
1-3, Rebătute; 4-5, Cu greșeli de gravare; 6, Barbarizată.

4

1

2

3

5

6

Fig. 3. — Monede „Koson” mărite de două ori :
1-3. Rebătute; 4-5. Cu greșeli de gravare; 6. Barbarizată.

Pe lângă cele 6 piese cu diferite defecte în execuție, ne este cunoscută una pe care omicron este redat numai parțial (fig. 6/2), un alt exemplar pe care kappa, omega și sigma sînt deformate, omega transformat în lambda (fig. 6/1)¹², iar pe o piesă din colecția Dessewffy, linia de sol constă din linii întrerupte, omicron este foarte mic, omega în ligatură cu ny (fig. 6/3)¹³. Deformarea literelor sau înlocuirea liniilor prin globule se observă și pe alte exemplare (fig. 6/5-8). Stilul tuturor acestor piese este rudimentar¹⁴, decăderea stilului este mai evidentă pe o piesă din colecția Dessewffy¹⁵. Elemente intense de „barbarizare” prezintă de asemenea un exemplar din colecția muzeului de istorie din Odorhei (fig. 4/3)¹⁶ și două piese din colecția Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei: una cu legenda stilită și alta cu figurile executate rudimentar¹⁷.

În ceea ce privește precizarea, care dintre fețele emisiunii cu legenda ΚΟΣΩΝ trebuie considerată ca avers și care revers, păreri nu sînt concordante: unii socotesc partea cu vulturul ca fiind aversul monedei¹⁸, alții, tot fără a da vreo motivare, consideră ca avers partea cu consulul și cei doi licitori; opinia aceasta din urmă, adoptată și de Eckhel¹⁹, Head²⁰ și Bahrfeldt²¹, a ajuns să prevaleze. Un argument în acest sens îl oferă faptul că pe monedele rebătute urmele rebaterii se află pe partea cu legendă (fig. 1/1-3; 2/1-3; 3/1-3) și că aci efigia prezintă semne vădite de decădere stilistică, iar legenda se reduce uneori la linii neregulate, ceea ce arată că ștanțele au fost gravate în număr mai mare, desigur din cauza uzării lor mai rapide. Putem admite, prin urmare, că ștanța cu tipul reprezentînd licitorii cu consulul și legenda ΚΟΣΩΝ a fost folosită ca ștanță de sus, pe care la populația daco-getică, ca și la greci și romani, era gravat reversul monedei. Spre aceeași concluzie ne duce și deosebirea dintre reliefurile mult mai pronunțate al vulturului față de reliefurile foarte plate ale feței pe care este reprezentat consulul cu cei doi licitori.

Trebuie de asemenea avut în vedere că în monetăriile din lumea elenistică numele emitentului figura întotdeauna pe revers, iar în Roma republicană, în cele mai multe cazuri, numele monetarului era aplicat tot pe reversul monedei. Nu există, pe de altă parte, nici o motivare în sprijinul considerării părții cu legendă ca fiind aversul monedei.

Identificarea modelului pentru revers n-a prezentat nici o dificultate pentru cercetătorii moderni; este evidentă redarea simplificată a imaginii

¹² Monedele se păstrează în colecția cabinetului numismatic din Budapesta de pe lângă Muzeul Național Maghiar (Magyar Nemzeti Múzeum), *Éremldár*, inv. A 32/1804 și inv. Jankovich 882.

¹³ M. Dessewffy, *Barbár pénzei*, Budapest, 1910—1913 (anexă la *NumKözl*), nr. 892.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 537, nr. 892; N.P. Rozanova, *O zolotih monetah s nadpisom ΚΟΣΩΝ*, în *KS*, 66, 1956, pl. 18; M. Miller, *Die Münzen des Altertums, Ein praktisches Handbuch der antiken Münzung*, Berlin [1933], pl. VII/81; cf. *Königliche Museen zu Berlin. Beschreibung der antiken Münzen*, Berlin, 1889, p. 23—24, pl. II/15; C. Preda, *op. cit.*, fig. 37.

¹⁵ Cf. nota 13.

¹⁶ J. Winkler, în *Musaica, Zborník Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského*, XVII, Bratislava, 1966, p. 41, 44, fig. 1c.

¹⁷ Inedite, inventar B. 84, 83.

¹⁸ I. G. Th. Grässe, *op. cit.*, p. 217; (cu referire la S. Pinder, *Berliner Museum*, p. 136, nr. 680).

¹⁹ J. Eckhel, *op. cit.*

²⁰ B. V. Head, *op. cit.*

²¹ M. Bahrfeldt, *op. cit.*

1

2

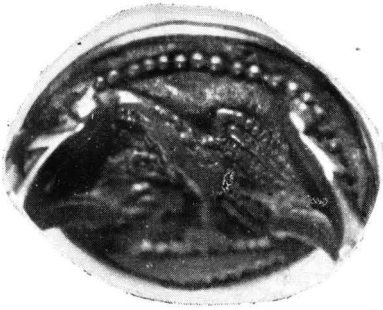

3

Fig. 4. — Monede „Koson” din colecția Muzeului de Istorie Odorhei (mărite).

1

2

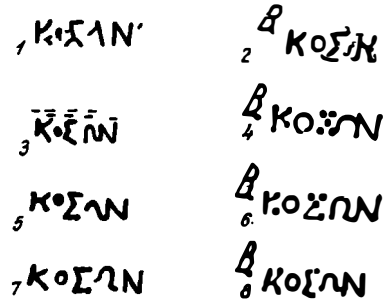

3

Fig. 5. — Monede „Koson” din colecția Muzeului de arheologie din Deva (mărite).

de pe emisiunea de denari romani avînd reprezentat pe revers un consul între doi lictori, precedat de un *accensus*, iar în exergă legenda BRVTVS²². Cu privire la datarea tipului monetar emis de Q. C. Brutus, opiniile diferă: Mommsen propune anul 58 î.e.n.²³, Babelon 44 î.e.n.²⁴, Grueber 58 î.e.n.²⁵, Sydenham 60 î.e.n.²⁶, Alföldi 50 î.e.n.²⁷. Deosebiri în datarea modelului nu au o semnificație hotărîtoare pentru problema noastră, căci toți specialiștii sînt de acord că denarul cu numele lui Brutus reprezintă o creație

Fig. 6. — Legendă ΚΟΣΩΝ gravată stilcît (mărită); 1—2. Inedite (vezi nota 12); 3—4, Apud M. Dessewffy, *op. cit.*, 892, 537; 5, N.P. Rozanova, *op. cit.*, pl. 18/5; 6, M. Miller, *op. cit.*, pl. VII/81; 7—8, C. Preda, *op. cit.*, fig. 37.

unică, exprimînd un program politic²⁸, indiferent dacă a fost emis de el în calitate de magistrat monetar în tinerețe sau, din ordinul său, după uciderea lui Caesar.

Reversul modelului a fost simplificat prin omiterea *accensus*-ului, spațiul ocupat de el fiind necesar pentru gravarea monogramei BA (= ΒΑΣΙΛΕΥΣ)²⁹.

²² E. Babelon, *op.cit.*, II, p. 114, nr. 31; M. Bahrfieldt, *op.cit.*, p. 8.

²³ Th. Mommsen, *Geschichte des römischen Münzwesens*, p. 626, nota 465.

²⁴ E. Babelon, *op.cit.*, II, p. 114.

²⁵ H.A. Grueber, *op. cit.*, p. 474—475.

²⁶ E.A. Sydenham, *op.cit.*, p. 150, nr. 906 și nota.

²⁷ A. Alföldi, *Studien zur Zeitfolge der Münzprägung der römischen Republik*, în *Schweizerische Numismatische Rundschau*, 36, 1954, p. 28—29.

²⁸ Dio Cassius, XLVII, 25, 3, menționează că bătînd monede pe care era gravat un *pileus* între două pumnale (= tipul din Babelon, *op.cit.*, p. 119, nr. 51), Brutus vroia să arate prin imagine, ca și prin inscripție, că el a pus la cale împreună cu Cassius eliberarea patriei sale.

În articolul din *RE*, X (1917), 974—988 [Gelzer] nu se face nici o referire la afirmația lui Mommsen că Brutus ar fi fost magistrul monetar la Roma. Neexistînd nici o dovadă sigură că Brutus a lucrat ca monetar între anii 60—58 î.e.n., argumentele aduse de E. Babelon (*op. cit.*, p. 114) împotriva acestei opinii ni se par convingătoare. Între 60—58 î.e.n. Brutus nu putea să emită la Roma o monedă de aur pentru care capul lui L. Iunius Brutus și Servius Ahala să fi servit ca imagine pentru avers, respectiv revers; de asemenea nici denarul pe al cărui revers este reprezentat un consul între doi lictori precedați de un *accensus*, iar pe avers bustul zeiței Libertas și legenda LIBERTAS, nu putea să exprime un program între anii 60—58 î.e.n., cînd Brutus își începe cariera politică. Crearea lor se leagă desigur de evenimente a cărei popularizare le urmărea în rîndul cetățenilor romani (cf. Dio Cassius, XLVII, 25, 3). De aceea ni se pare justă părerea lui E. Babelon că emiterea acestor monede trebuie plasată după moartea lui Caesar.

Printre monedele emise în Grecia de Brutus, există un denar și un quinar cu capul zeiței Libertas (E. A. Sydenham, *op.cit.*, p. 202—203, pl. 29, 1287, pl. 30, 1301; G. G. Belloni, *Le monete Romane dell'età Repubblicana*, Milano, 1960, pl. 54, 2143), care din punct de vedere stilistic se apropie de bustul zeiței Libertas de pe denarul care are pe revers pe consul între cei doi lictori precedați de un *accensus* (G. G. Belloni, *op.cit.*, pl. 47, 1777—1778).

²⁹ M. Bahrfieldt, *op.cit.*, p. 11.

Vulturul de pe aversul monedei „Koson” este identic, ca formă și poziție, cu cel de pe reversul denarului emis de Q. Pomponius Rufus în anul 74 î.e.n., după cronologia lui Grueber, sau în anul 71 î.e.n., după cea stabilită de Babelon și Sydenham³⁰. Numărul și simbolul din cimpul monedei romane³¹ sînt însă omise, iar vulturul nu stă pe un sceptru (ca pe denarul descris de Cohen³²) sau pe un fulger (cum crede Belloni³³), ci pe un rînd de globule, ce delimitează exerga monedei ca o linie de sol. Dar, de fapt, această linie de sol — care se deosebește de cea de pe revers, unde e reprezentată, cum e firesc, printr-o linie continuă — este inspirată tot din model, căci pe piesa reprodusă de Belloni³⁴ se observă clar că sceptrul, pe care numismatul italian îl consideră ca fulger, este executat, ca și pe aversul monedelor lui Q. Cassius, din cîteva globule mărunte și una mai mare, ce indică mînerul³⁵. Pe unele dintre monedele „Koson” se observă, de asemenea, o globulă mai mare (fig. 1/1-3, 5, 8), cam în același loc ca pe emisiunile lui Q. Pomponius Rufus.

Pentru oricare dintre datele de emiterie propuse pentru moneda lui Brutus am opina, tipul luat ca model pentru reversul pieselor cu legenda ΚΟΣΩΝ este emis (cu unul pînă la trei decenii) înainte de modelul aversului, ceea ce n-ar constitui totuși un impediment în admiterea acestor modele ca servind la crearea unei monede hibride³⁶ la o dată ulterioară, dacă emisiunea lui Q. Pomponius Rufus s-ar fi bucurat de o largă circulație; dar ea face parte dintre cele mai puțin frecvente, Mommsen o consideră pe locul al doilea ca raritate (= selten²)³⁷, iar Cohen³⁸ și Babelon o evaluează la 50 de franci³⁹, ceea ce arată că ea continuă să se mențină printre monedele rare. Moneda lui Q. C. Brutus e categorisită, dimpotrivă, ca frecventă (= häufig)⁴⁰ și evaluată la numai trei franci⁴¹.

Era firesc ca în cazul unei emisiuni hibride din argint, copie sau imitație după denarii romani, să se ia ca model tipuri monetare de o largă răspîndire, deoarece noua piesă urma să circule alături de acestea. Un indiciu ne oferă cele zece ștanțe de la Tilișca. Dintre tipurile copiate, numai unul singur⁴² este considerat ca rar⁴³ (selten³), fiind evaluat la 30 de franci⁴⁴, pe restul ștanțelor⁴⁵ sînt reproduse tipuri monetare frecvente (häufig; cu valoare

³⁰ T.R. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic*, II, New York, 1955, p. 449.

³¹ E. Babelon, *op.cit.*, p. 366, nr. 23; G. G. Belloni, *op. cit.*, pl. 44, 1647.

³² H. Cohen, *op. cit.*, p. 266, nr. 3.

³³ Cf. nota 31.

³⁴ G. G. Belloni, *op. cit.*, pl. 44, 1647.

³⁵ *Ibidem*, pl. 49, 1824—1827.

³⁶ M. Bahrfeidt, *op. cit.*, p. 11; cf. și Ö. Gohl, *op.cit.*, p. 65.

³⁷ Th. Mommsen, *op. cit.*, p. 648, nr. 340.

³⁸ H. Cohen, *op. cit.*, p. 266, nr. 3.

³⁹ E. Babelon, *op. cit.*, p. 366, nr. 23.

⁴⁰ Th. Mommsen, *op. cit.*, p. 626, nr. 266.

⁴¹ H. Cohen, *op. cit.*, p. 174, nr. 21; E. Babelon, *op. cit.*, p. 114.

⁴² N. Lupu, *Die Münze in der dakischen Burg von Tilișca*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 7, 1964, p. 12, nr. 10.

⁴³ Th. Mommsen, *op. cit.*, p. 223, nr. 262.

⁴⁴ E. Babelon, *op. cit.*, p. 309, nr. 2.

⁴⁵ N. Lupu, *op. cit.*, p. 9—12.

de 1—2 franci)⁴⁶. Tot așa și ștanța de la Ludești⁴⁷ are ca model una din cele mai frecvente emisiuni romane⁴⁸.

Situația monedei „Koson” nu poate fi asimilată cu a emisiunilor hibride, căci ea nu era destinată să echivaleze în circulația monetară din Dacia o monedă greacă sau romană, ci era emisă de un rege care se pregătea de război.

Introducerea schimbărilor pe reversul monedei și a modificărilor minore de pe aversul ei în raport cu modelele romane, dar mai ales împerechiera acestor două tipuri nu este întâmplătoare ca în cazul denarilor hibridi (prin analogie cu aceștia Bahrfieldt și, după el, Gohl au considerat și moneda cu legenda ΚΟΣΩΝ o simplă monedă hibridă, al cărei revers nu ne spune nimic despre legăturile existente între Coson și Brutus⁴⁹). În cazul monedei „Koson”, care prin legenda ei (oricum ar fi ea interpretată) indică limpede intenția emițătorului de a-și individualiza moneda, trebuie să admitem — avînd în vedere și rolul propagandistic al monedelor în antichitate — că preluarea reversului indică o legătură directă între Coson și Brutus⁵⁰. În condițiile unor intense pregătiri pentru război, vulturul, imprimat pe aversul monedei, ținînd în gheare cununa victoriei, era un simbol potrivit pentru o monedă destinată ca plată celor care urmau să lupte alături de ucigașii lui Caesar.

Admițînd o legătură directă între această monedă de aur și denarul de argint cu legenda BRVTVS, se pune problema — dezbătută de multă vreme — cine a fost emițătorul monedei „Koson”. Tezei că această monedă ar fi fost emisă de Q. C. Brutus pentru regele Coson i se opune, categoric, după cum a arătat Bahrfieldt, greutatea pieselor (pentru 109 piese cîntărite, s-a stabilit o greutate medie de 8,42 g⁵¹), care se deosebește de greutatea aureilor romani emiși între 44—42 î.e.n.⁵², apropiindu-se de cea a staterilor emiși în lumea elenistică (la 241 stateri de la Lysimach s-a constatat o greutate medie de 8,51 g)⁵³. La aceasta se mai adaugă și deosebirile stilistice dintre reversul denarului de argint și al aureus-ului, spre deosebire de tipurile monetare emise pentru Brutus, care corespund întru totul din punctul de vedere al nivelului stilistic cu acela al emisiunilor romane contemporane⁵⁴.

⁴⁶ Th. Mommsen, *op. cit.*; E. Babelon, *op. cit.* (indicațiile bibliografice sînt date de N. Lupu, *loc. cit.*).

⁴⁷ E. Stoicovici — I. Winkler, în *AMN*, VIII, 1971, p. 478, nota 9.

⁴⁸ Th. Mommsen, *op. cit.*, p. 615, nr. 250; E. Babelon, *op. cit.*, p. 203, nr. 9.

⁴⁹ Cf. nota 36.

⁵⁰ Acest revers similar a stat la baza tezei că moneda a fost emisă din ordinul lui Brutus pentru Coson, cf. lucrările citate la nota 3; numai V. Gardthausen, *op. cit.*, I, p. 159, II, p. 69, scrie că moneda a fost emisă în cinstea lui Brutus de către Coson; cf. *RE*, X, 1 (1917), 1007.

Faptul că n-a fost reproduș unul din tipurile de monede de aur ale lui Brutus se explică probabil de asemenea prin dorința lui Coson de a-și individualiza moneda, care avea o valoare mai mare decît aureus-ul emis de Brutus.

⁵¹ M. Bahrfieldt, *op. cit.*, p. 4, 15.

⁵² E. Babelon, *op. cit.*, I, p. 427—428; II, p. 115/36, 116/40, 117/43, 118/45—47, 119/50, 290/2, 316/11, 452/16, 453/23, 454/27, 30, 32, 455/36—37, 456/38, 41, 457/1 (greutățile oscilează între 8,10 g și 7,95 g, majoritatea fiind de 8 grame); M. v. Bahrfieldt *Die Goldmünzprägung während der Republik und unter Augustus* ..., p. 64—69.

⁵³ M. (v.) Bahrfieldt, *Über die Goldmünzen des Dakerkönigs Κοςων* ..., p. 15; F. Hulstsch, *Griechische und römische Metrologie*, Berlin, 1882, p. 242—243 (arată că greutatea medie oscilează între 8,5—8,6 g pentru staterii emiși de Filip al II-lea și Alexandru Macedon).

⁵⁴ Vezi monedele redată pe planșele din lucrarea lui A. Alföldi, *op. cit.*; cf. și E. A. Sydenham, *op. cit.*; G. G. Belloni, *op. cit.*

Stilul monedelor „Koson”, după cum a remarcat deja Bahrfeldt, e mult inferior monedelor romane republicane⁵⁵. Această deosebire de ordin stilistic arată fără nici un echivoc că monedele „Koson” n-au fost emise de meșterii monetari care lucrau în monetăriile instalate de Brutus și Cassius în Peninsula Balcanică. Degradarea treptată, care se manifestă prin maniera de gravare a literelor și executarea figurilor, prin înlocuirea liniei continue ce desparte imaginea de exergă cu împunsături neregulate (fig. 1 ; 2 ; 4 ; 5), precum și ștanțarea necentralizată a multor piese arată că monedele respective n-au fost emise într-un mediu de cultură greco-romană, într-o monetărie unde lucrau gravori cu experiență îndelungată, ci în aria de răspîndire a emisiunilor geto-dacice, care vădesc aceeași evoluție. Întîmplarea face ca în colecția Muzeului de istorie din Odorhei să se afle trei aurei din această serie, ilustrînd sugestiv linia evolutivă a monedei „Koson”: alături de un exemplar bine executat, se găsește altul cu legenda scrisă cu litere punctate și un al treilea cu legenda înlocuită prin linii neregulate, indescifrabile (fig. 4/1—3)⁵⁶, așa cum apare pe multe piese de argint imitate după tetradrahmele lui Filip al II-lea de către populațiile din nordul Dunării de Jos. Această degradare stilistică, neîntîlnită niciodată în lumea greco-romană, contrazice teza despre emiterea monedei cu legenda ΚΟΣΩΝ în orașul tracic Koseia⁵⁷ sau în vreun alt centru din sud, sprijinind teza emiterii ei de către un rege geto-dac, care trebuie să fi fost contemporan și aliat al lui Brutus, căci altfel n-ar fi bătut monede cu același revers.

Teza că monedele n-au fost executate într-o monetărie greacă sau romană este sprijinită și de existența a trei piese rebătute (fig. 1/1—3; 2/1—3). Monedele de acest gen fiind puțin frecvente⁵⁸, numărul lor raportat la totalitatea pieselor cunoscute (112 depistate de Bahrfeldt, cele 15 publicate ulterior⁵⁹ și cele 21 nepublicate încă⁶⁰) este relativ mare. Avînd în

⁵⁵ Cf. nota 6.

⁵⁶ J. Winkler, *op. cit.*, p. 40—41.

⁵⁷ N. P. Rozanova, *op. cit.*, p. 122, explică prezența acestor piese în Dacia prin aducerea lor de ostașii lui Brutus și Cassius după înfrîngerea de la Philippi. Explicația nu este documentată prin nici un izvor. Appian, în *Bellum civile*, IV, CXXIII, CXXXV, CXXXVIII; V, III, arată, dimpotrivă, că legiunile lui Brutus și Cassius au fost înglobate în armatele lui C. Augustus și M. Antonius.

⁵⁸ Cf. nota 11.

⁵⁹ M. Dessewffy, *op. cit.*, 892; C. Moisil, în *Boabe de grîu*, IV, 1933, p. 714; M. Miller, *loc. cit.*; Zd. Nemeškalová — Jiroudková, în *Numismatické Listy*, XII, 1, 1957, p. 3; N. P. Rozanova, *loc. cit.*, p. 118, pl. 18; M. A. Halevy, în *StCl*, III, 1961, p. 90; J. Winkler, *op. cit.*, p. 44; O. O. Ilicescu, în *Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei*, 1965, p. 280, fig. 33.

⁶⁰ La Biblioteca Academiei se păstrează 8 monede de acest gen: inv. B. 82—86; inv. Orghidan, 70—71 și inv. A. 367; cf. și nota 17 (dintre acestea una este publicată de C. Moisil (*loc. cit.*) și alta de M. A. Halevy (*loc. cit.*). Cabinetul numismatic al Institutului de arheologie din București posedă șapte monede „Koson”: inv. 584—589 și 235/1. Cabinetul numismatic din Budapesta posedă patru: inv. A. 41/1912, inv. Jankovich, 964; cf. și nota 12 (dintre care două publicate de M. Bahrfeldt, *op. cit.*, p. 3—4, nr. 41, 81). Pentru cele din colecția muzeului din Deva, vezi: fig. 1/9 (descoperită la Grădiștea Muncelului la est de terasa sanctuarelor, în 1970), fig. 5/1 (descoperită la Bucium jud. Hunedoara), fig. 5/2—3 (din locuri necunoscute; cf. și Gh. Lazin, în *Sargetia*, IX, 1972). Două piese se păstrează în colecția Societății Numismatice Americane din New York (American Numismatic Society, New York); vezi fig. 1/8 (8,50 g; diametrul 19—20 mm) și fig. 1/9 (8,43 g; diametrul 20 mm).

Unele dintre aceste piese, ca și dintre cele indicate la nota 59, s-ar putea să fi provenit din colecții particulare, din comerț sau cunoscute de Bahrfeldt și reproduse în diferite lucrări (M. Miller și Zd. Nemeškalová — Jiroudková, *loc. cit.*, de exemplu nu precizează dacă monedele prezentate fac parte dintr-o colecție sau sint reproduse din material publicat).

vedere că, dintre cele 14 monede de la cabinetul numismatic din Viena, trei sînt rebătute și două emise cu ștanțe greșit gravate, iar una „barbarizată”⁶¹ (fig. 1/1—6 ; 2/1—6,) este admisibilă presupunerea că la o revizuire generală s-ar putea depista și alte piese din aceste categorii. Întîmplarea joacă însă firește un rol foarte mare; astfel, după cum am arătat, piesele din colecția Muzeului de istorie din Odorhei (fig. 4) ilustrează în chip sugestiv evoluția prin care a trecut emisiunea „Koson”, pe cînd la cele patru piese din colecția Muzeului arheologic din Deva (fig. 1/9 ; 5/1—3), lucrate într-un stil rudimentar, toate din seria celor fără monogramă, nu se constată deosebiri de ordin stilistic.

Pare cu totul neverosimil ca în timp ce emitea monede de aur după sistem metrologic roman, fie ca monedă comemorativă, fie pentru a o distribui ca dar și recompensă comandanților, Brutus să fi emis o monedă specială de un tip cu totul deosebit, după sistemul metrologic elenistic, exclusiv pentru mercenarii sau aliații săi geto-daci, conduși de Coson. Dealtfel, pentru nici unul dintre principii care i s-au alăturat lui Brutus, nu a fost emisă o monedă pe care să-i figureze numele, ceea ce e și firesc: plata mercenarilor sau a subsidiilor se făcea întotdeauna în monedă de largă circulație, așa încît bateria unei monede speciale pentru retribuirea unui rege geto-dac ar fi fost cu totul ieșită din comun.

Appian, cînd vorbește în *Bellum civile*, IV, C, despre plățile făcute în ajunul luptelor, semnalează numai recompensele date ostașilor romani („fiecărui soldat 1 500 de drahme atice, fiecărui centurion de cinci ori mai mult și fiecărui tribun cît se cuvenea”)⁶². Nu există nici o probă că și unitățile militare clientelare ar fi fost retribuite. Dimpotrivă, în cartea a IV-a, LXXV, Appian relatează că „Polemocratia, soția unuia din regii băștinași, asasinat de vrăjmași, temîndu-se de soarta fiului său, care era încă copil minor, se duse cu acesta la Brutus . . . Totodată îi încredință tezaurul soțului său. În tezaurul ce-i fusese încredințat [Brutus] găsi o cantitate imensă de aur și argint pe care o transformă în monedă”. Preldarea unui tezaur regal pentru a obține protecția pentru un copil minor este desigur un caz excepțional, care nu constituie un indiciu că și alți regi din Tracia sau din preajma Dunării de Jos i-ar fi pus la dispoziție tezaurele lor. Dar din faptul că Appian nu ne spune nimic despre retribuirea lor, am putea conchide că ei s-au alăturat lui Brutus și Cassius nu pentru a obține o recompensă în monede, ci din considerente politice, pentru a-l înfrunta pe succesorul lui Caesar, care pregătise un război împotriva daciilor. Fiind o alianță de interes comun, Brutus nu i-a angajat ca mercenari și deci n-a fost obligat să emită o monedă specială pentru retribuirea lor.

De altfel, tot Appian (*Bellum civile*, IV, CXXXIII) precizează că Brutus și Cassius „s-au folosit și de regi și de prinți; s-au servit în expediții mai mici și de părți, deși erau dușmani ai republicii; însă pentru luptele decisive n-au așteptat sosirea lor, ca să nu obișnuiască acest popor barbar și dușman să lupte împotriva romanilor”. Oare dacă Brutus și Cassius n-au vrut să-i obișnuiască pe părți să lupte împotriva romanilor, putem

⁶¹ Pe baza greutății am putut stabili numai pentru patru piese numerele corespunzătoare din lista dată de M. Bahrfeldt: 4 = 34; 3 = 50; 2 = 92; 6 = 108. Printre monedele cu monogramă cu indicația că sînt păstrate la Viena, nici una n-are greutatea pieselor de la nr. 1 și 5.

⁶² Traducere luată din Appian, *Istoria Romei, Războaiele civile*, București, 1957.

presupune să-i fi angajat ca mercenari pe geto-daci, care prin incursiunile lor în sudul Dunării constituiau o amenințare pentru puterea romană? E foarte probabil că nu. Dar să-și asigure neutralitatea lor printr-o alianță era util cauzei lor și dacă „toate popoarele cu care au purtat război au venit la ei . . . ca aliate” (*Bellum civile*, IV, CXXXIII), nu există motive ca geto-dacii să fi făcut excepție, cu toate că izvoarele nu-i menționează nominal. (Ei pot fi cuprinși în denumirea de populații tracice.) Singurul indiciu în acest sens îl constituie doar moneda cu legenda ΚΟΣΩΝ, care pe baza relatării lui Suetonius (*Augustus*, 63, 4) poate fi pusă în conexiune cu regele Coson.

V. Pârvan a respins categoric părerea lui Bahrfieldt privitoare la emiterea monedei „Koson” pe teritoriul Daciei, considerându-l pe Coson un rege get din sudul Dunării și negînd implicit identitatea dintre Coson și Cotiso, menționat în izvoare ca un rege dac ce coboară din munți⁶³. C. Patsch⁶⁴ și A. v. Premerstein⁶⁵, supunînd unei analize minuțioase evenimentele de după moartea lui Caesar, încearcă să reconstituie cronologia luptelor purtate cu dacii. Patsch îl consideră pe Coson din Suetonius identic cu cel din oda lui Horațiu, iar Premerstein înclină să creadă că au fost dinastii diferiți. B. Mitrea arată că originea monedei „Koson”, ca și scopul pentru care ea a fost emisă rămîn încă în domeniul ipotezelor, făcînd însă precizarea justă că această monedă n-a pătruns în Dacia pe cale comercială și că situația ei nu coincide întru totul cu a monedelor de aur emise de Lysimach, căci acestea din urmă se găsesc atît în Dacia, cît și în alte părți ale lumii antice⁶⁶. Exprimîndu-și îndoiala față de identitatea lui Coson cu Cotiso, C. Daicoviciu aduce precizarea că „Moneda — de aur — „Koson” . . . trebuie pusă în conexiune cu o putere regală dacică, fie că piesele au fost emise direct din ordinul regelui Coson, fie de străini, pentru el”⁶⁷. Pe baza izvoarelor literare, H. Daicoviciu consideră că istoria celor doi regi poate fi reconstituită în chip diferit : Coson un rege get, iar Cotiso un rege dac.⁶⁸ În ceea ce privește locul de emitere a monetei „Koson”, el respinge în mod justificat teza emisă de Rozanova, despre emiterea monedelor în Koseia și aducerea lor în Dacia de către ostași romani după înfrîngerea lui Brutus și Cassius⁶⁹, socotind, ca și C. Daicoviciu, că tezaurul a fost adus în capitala Daciei „fie ca pradă, fie ca moștenire firească”⁷⁰. În aprecierea lui C. Daicoviciu⁷¹, pasajul din viața lui *Augustus*, 63, 4 (din opera lui Suetonius) este ca și la V. Pârvan⁷², argumentul hotărîtor pentru a-l considera pe Coson un rege get. Este adevărat că în opera lui Suetonius denumirea de get este folosită numai în acest caz, în restul operei el folosește întotdeauna denumirea de dac; dar cercetătorii operei lui Suetonius au

⁶³ V. Pârvan, *Getica*, p. 84.

⁶⁴ C. Patsch, *op. cit.*, p. 60, 63—70, 92—93.

⁶⁵ A. v. Premerstein, *op. cit.*, p. 66—67.

⁶⁶ B. Mitrea, *op. cit.*, p. 125, 127, nota 5, p. 128.

⁶⁷ C. Daicoviciu, în *Istoria României*, I, p. 276.

⁶⁸ H. Daicoviciu, în *AMN*, II, 1965, p. 109—110.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 108, nota 6.

⁷⁰ C. Daicoviciu, în *Istoria României*, I, p. 276.

⁷¹ *Ibidem*, p. 290.

⁷² V. Pârvan, *Getica*, p. 84.

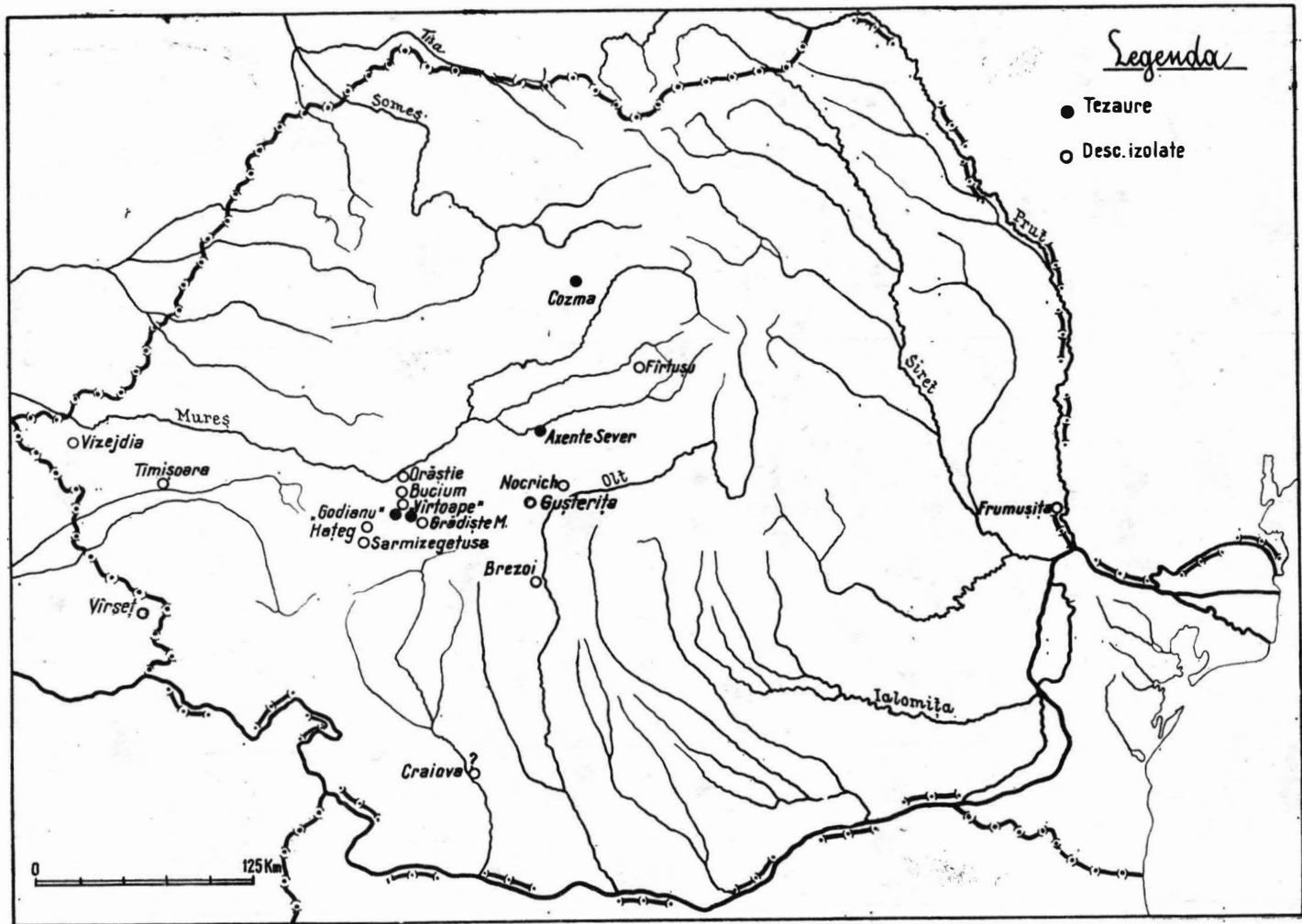

Fig. 7. — Harta descoperirilor monetare de tip „Koson”.

arătat că el nu a inventat nimic ⁷³, ci a redat exact ceea ce a cules din izvoare, selecționând doar materialul după problemele pe care intenționa să le expună în opera lui. În pasajul care ne interesează, Suetonius ne spune explicit că el a preluat cele scrise de Marcus Antonius (M. Antonius scribit . . .). Triumvirul fiind depășit de cursul evenimentelor, nu mai găsim la Suetonius vreo altă referire la el în legătură cu dacii. Nu există de altfel nici o probă hotărâtoare că Suetonius voia să facă distincție între geți și daci. Întimplarea a putut face ca în izvoarele folosite pentru viața celorlalți caesares să nu mai apară denumirea de get. Rămîne în domeniul ipotezelor dacă Marcus Antonius a folosit termenul de get cu intenția de a preciza că e vorba de un dinast din jurul Istrului.

Numele scris cu litere grecești este citat de asemenea ca argument în favoarea tezei potrivit căreia Coson trebuie considerat un rege sud-dunărean ⁷⁴. Despre folosirea scrisului în Dacia în secolul I î.e.n.—I e.n., avem puține dovezi : Dio Cassius (68,8) spune că burii și ceilalți aliați ai dacilor i-au prezentat lui Traian mesajul lor scris cu litere latine ; celebra ștampilă de pe vasul de la Grădiștea Muncelului e imprimată cu litere latine ⁷⁵. (Mai vagă este informația cu privire la scrisoarea lui Decebal, deoarece Dio Cassius (67,7) nu precizează în ce limbă a fost redactată și face mențiunea că unii au considerat-o ca o plăsmuire a lui Domițian). Acestea nu constituie însă un indiciu concludent că și cu circa 150 de ani înainte geto-dacii foloseau litere latine. Legăturile lui Burebista cu cetățile grecești de la Marea Neagră ⁷⁶, faptul că se folosește de un grec pentru a duce tratative cu Pompeius și îndeosebi prezența unor litere sau grupuri de litere grecești (ce reprezintă cuvinte sau nume dacice) pe blocurile de piatră ⁷⁷ din cetățile dacice din Munții Orăștiei constituie o „dovadă sigură că în societatea dacică din secolul I î.e.n., cel puțin în cercurile înalte ale acestei societăți, în mediul sacerdotal, mai ales, scrisul era folosit pentru însemnări cu caracter religios-politic, cu litere grecești” ⁷⁸. Dacă literele grecești sînt folosite „pentru însemnări” în cetățile dacice din Munții Orăștiei, nu este exclus ca pe o monedă emisă de un rege geto-dac în deceniul al VI-lea al secolului I î.e.n. legenda să fie gravată tot cu caractere grecești.

O altă dificultate în soluționarea atribuirii monedei o constituie monograma, care nu este clară și prezintă numeroase variante, dînd posibilitatea unor interpretări diferite : BA (= BAσΙΛΕΥΣ), BR (= Brutus),

⁷³ Funaioli, în *RE*, IV A¹, (1931), 614—641 ; Suétone, *Vies des douze césars*, Texte établi et traduit par H. Ailloud, Paris, 1931, Introduction, p. XXXIII—XXXVIII ; Sueton, *Cäsarenleben*, Mit einer Einleitung von R. Till, Stuttgart [1939], p. XXIV—XXIX ; C. Suetonius Tranquillus, *Viețile celor doisprezece cesari*, București, 1958, cu un studiu introductiv de D. Popescu, p. XXIV.

⁷⁴ V. Pärvan, *Gelica*, p. 604, cf. și p. 609—610.

⁷⁵ C. Daicovicu, în *Istoria României*, I, p. 294, fig. 77, p. 329.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 284—286 ; D. M. Pippidi — D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, I, *Geții și grecii la Dunărea de Jos*, București, 1965, p. 266—287 ; R. Vulpe — I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, II, *Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968, p. 27—29.

⁷⁷ C. Daicovicu, *Dacica*, p. 78 ; H. Daicovicu, în teza de doctorat *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, 1970, arată că numărul blocurilor de piatră pe care se găsesc diferite litere sau grupuri de litere este de 64.

⁷⁸ C. Daicovicu, în *Istoria României*, I, p. 328.

LB (= Lucius Brutus), OAB (= Olbia) ⁷⁹. După cum am arătat mai sus, avem două serii de monede : cu monogramă și fără monogramă, mai numeroase fiind primele ⁸⁰. Stilul monedelor cu monogramă nu este unitar, dar printre ele găsim piese care, în executarea figurilor, urmează mai de aproape modelul roman (fig. 1/7), pe când piesele fără monogramă sînt executate într-un stil mai greoi (fig. 1/8—9), așa încît trebuie să admitem că tipul cu monogramă a fost emis în primele serii, tipul fiind, de fapt, astfel proiectat. Dacă pe parcurs s-au emis paralele monede cu și fără monogramă nu se poate preciza. Renunțarea la monogramă denotă că aceasta a avut un rol secundar, ceea ce nu ar fi fost posibil, dacă prin ea s-ar fi indicat că moneda a fost emisă pentru Coson din ordinul lui Brutus sau că a fost bătută în Koseia ori în Olbia.

Admițînd însă că emiterea monedei a fost inițiată de Coson, monograma ce indică rangul emițătorului avea un rol secundar, cu atît mai mult, cu cît moneda urma să fie distribuită armatei din nordul Dunării de Jos. Pentru cei care cunoșteau scrisul, numele regelui era garanție suficientă pentru valoarea monedei.

Importanță pentru stabilirea locului de emisie a monedelor „Koson” prezintă fără îndoială aria de răspîndire și ambianța în care ele au fost descoperite. Dacă Bahrfieldt — după cum s-a arătat — greșește cînd îl identifică pe Coson cu Cotiso ⁸¹, teza lui că locul de emisie trebuie plasat în regiunea unde ele apar cel mai frecvent, deci în Munții Orăștiei, centrul fortificat al regilor daci, ni se pare cea mai verosimilă, dat fiind că nu există dovezi univoce care să ne oblige să-l considerăm pe Coson un rege în preajma Dunării.

Oricît de dependente de hazard ar fi cunoștințele noastre despre circulația diferitelor tipuri monetare în antichitate, apariția lor masivă într-o anumită regiune este un indiciu cert cu privire la locul lor de emisie. Nu cunoaștem nici un caz ca o monedă emisă într-un oraș sau într-un stat antic să nu fie atestată prin descoperiri de pe teritoriul unde a fost bătută. Pînă în prezent aceste monede sînt documentate numai prin descoperiri din Dacia. Nu ne este cunoscut cînd și unde au fost descoperite pentru prima dată monede „Koson”. Din relatarea lui Erasmus din Rotterdam (Liber,

⁷⁹ M. Bahrfieldt, *op.cit.*, p. 10. După apariția lucrării lui Bahrfieldt, Kahrstedt, în *RE*, XI, 2, (1922), 1499, M. Miller, *op.cit.*, și A. Alföldi, *Zur Geschichte des Karpatenbeckens im I. Jahrhundert v. Chr.*, extras din *Archivum Europae Centro-Orientalis*, VII, 1942, 1—2, p. 19, nota 71, și alții au continuat să susțină teza lui Head, *op.cit.*, că moneda „Koson” a fost emisă la Olbia. Dar teza nu este confirmată nici prin aria de răspîndire, nici prin monogramă, căci aceasta nu poate fi interpretată ca reprezentînd cu certitudine literele OAB. Trebuie avută în vedere, de asemenea, lipsa asemănarilor de ordin stilistic între moneda „Koson” și emisiunile din Olbia. Aspectul vulturului de pe emisiunile olbiene este cu totul diferit. În majoritatea cazurilor el stă pe un delfin, cu aripile întinse, dar nici celelalte poziții nuse apropie de cea de pe moneda „Koson”, cf. A. N. Zograf, *Anticinate moneli*, în *MIA*, 16, 1955, pl. 31—34, în comparație cu fig. 1, 2, 4, 5 ale lucrării de față.

Dintre monedele regelui scit Pharzoios, numai două cîntăresc 8 grame, cele mai multe avînd între 7—8 grame, cf. A. N. Zograf, *op.cit.*, p. 138.

⁸⁰ Cf. p. 2, nota 7, faptul că două treimi din monedele cunoscute de Bahrfieldt au monogramă (75 bucăți) și numai o treime (37 bucăți) sînt fără monogramă se poate datoră în parte și unui simplu hazard, căci din cele șapte piese publicate de N. P. Rozanova, *op.cit.*, pl. 18, numai două au monogramă, iar din cele patru (fig. 1/9, 5/1—3) din colecția Muzeului din Deva nici una.

⁸¹ Cf. notele 63, 66—68.

XV, epistola, II) că au „pus pe mulți la încercare”, rezultă că deja în prima jumătate a secolului al XVI-lea ele au trezit interesul cărturarilor. Cunoscutul umanist transilvănean Ștefan Zamosius scrie în *Analecta* următoarele : „numus aureus altera ex parte aquilam habet, coronam oleaginam unguibus leuantem, cum litteris infra, ΚΩΣΩΝ, idest, Coos insulae, quae est in mari Icario Rhodo proxima. Altera parte tres uiri sunt Graeco habitu, uestibus poplite tenus demissis. Eorum primus ramum laureum gestat, pone qui sequitur, serto caput redimitus est. Tertius manu sublata patera tenet”⁸². La o dată ulterioară Zamosius revine asupra problemei, calificând drept greșite cele expuse în *Analecta* ; el arată că interpretările date pentru cei trei bărbați de pe o parte și vulturul de pe cealaltă parte a monedei sînt neconvingătoare, iar legenda n-a putut fi explicată de nimeni. Afirmatia autorului despre marea frecvență a acestor stateri⁸³ trebuie să se fi întemeiat pe descoperiri de tezaure sau piese izolate din Transilvania (în epoca lui sau în secolele anterioare), căci în colecțiile din statele vecine ele sînt puțin numeroase. Din indicația lui Zamosius că legenda se află sub vultur, deducem că el n-a văzut monedele, ci a preluat descrierea lor dintr-o lucrare anterioară. Greșeala nu mai apare în lucrarea *Schidiasma* ... (vezi nota 1), unde legenda e dată ca figurînd pe partea cu cei trei bărbați, ceea ce arată că între timp el a văzut exemplare în original.

Prima descriere corectă a pieselor dintr-o descoperire cu emisiuni „Koson” se găsește la M. Sarepta : „Zu unseren Zeiten hat man in Siebenbürgen ein Gewölb gefunden, welches ein klafteriger Baum, der darauf gewachsen ist, im Umfallen entblösst hat, das ist steckvoll geschlagene Goldgülden gelegen, der ich einige gesehen : auf einem steht Basilius Lysimachus, auf einem andern stehen drey Bilder, darunter, wie ich lese, Koson, auf der andern Seite ist ein Phoenix in seinem Neste. Es wiegt aber eine mehr als zwei ungarische Gülden. Diese Gülden hat endlich das Tagwasser aus dem Gewölbe im Grund geflösst, davon ein Küster ist reich geworden, welches sich endlich Georg Münch hat angemasset”⁸⁴.

Data prediciei în care este cuprinsă relatarea de mai sus, anul 1554, ne duce spre timpul cînd a fost găsit marele tezaur „pe malul riului Strei”.

Informațiile despre compoziția și condițiile de descoperire ale acestui însemnat depozit nu sînt unitare, ceea ce face să planeze oarecare incertitudine asupra lui, după cum dovedesc diferitele relatări :

1. Lucrarea lui W. Lazius, tipărită în 1598, încheiată însă în anul 1551, după cum rezultă din introducere, trebuie considerată ca primul izvor : „At Biculus captius, cui res cognita erat, abditos thesauros indicauit. Haec ille. Caeterum inuenisse partem thesauri Dacici, indicat illa inscriptio quae isthic reperta est talis :

⁸² St. Zamosius, *Analecta Lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia antiquitatum. Patavii (Padova), 1593*, p. 101—102; idem, anexă la W. Lazius (vezi lucrarea citată la nota 85), p. 41; cu privire la grafia ΚΩΣΩΝ în loc de ΚΟΣΩΝ, cf. J. Eckhel, *op.cit.*, p. 23.

Despre Ștefan Zamosius, vezi I. I. Russu, în *AMN*, III, 1966, p. 439—440.

⁸³ *Schidiasma de veteribus monetis* (vezi nota 1).

⁸⁴ Această lucrare nu ne-a fost accesibilă, o cităm după F. X. Hene, *Beytraege zur dacischen Geschichte*, Hermannstadt, (Sibiu) 1836, p. 84 („Mathesius Sarepta im Jahr 1554 in seiner zweiten Predigt, pag. 22”); cf. și I. Marțian, în *BSNR*, XVI, 1921, p. 16.

IOVI INVENTORI DIVI PATRI TERRAE MATRI DETECTIS
DACIAE THESAURIS CAESAR NERVA TRAIANVS
AVG. SAC. P.⁶⁵

Huius thesauri reliquum ante annos circiter octo, in eodem fluuio Sargetia, quem Walachi Istrigam appellant, inuetum est hoc euentu. Nauigabant ex Marisio per ostium Walachi piscatores in Istrigam, et cum forte ad truncum arboris cimbas admouissent, conspicati sub aqua aliquid quod valde splenderet : cum illud efferre fuissent aggressi, magnam vim aureorum extulerunt. Qua re alacriores effecti, fundum diligentius rimati, peruenerunt postremo ad aedificium quoddam paruum sub undis, instar loculi : cuius fornicem quia arbor enata, vetustate decidens, ad ruinam tracto aedificio aperuerat, omni diligentia perscrutati, ingentem vim numorum aureorum (qui magna ex parte Lysimachi Thraciae regis Graecam inscriptionem ostendebant) milia (ut ex fide dignis audiuimus) plus quam quadraginta, et massas insuper auri sectiones grauis ponderis . . . Res palam facta, Georgium Monachum, . . . exiuit, ut rei inquisitionem faceret. Fecit ille quidem, et multa adhuc milia vel inuentoribus ademerat, vel de nouo in aedificio memorato inuenerat. Caeterum certiores ante facti, qui antesignani huius reperti erant, cum aliquot oneratis plaustris in Moldauiam procul aufugerunt”⁸⁶.

2. A doua informație o găsim într-o scrisoare a comitelui Hier. Martingunus din 7 martie 1552.

„Forsi, se . . . , farà ritratto delle medaglie d'oro, che, come già le scrissi, ci sono per mille ducati, et antiche e le maggior parte di Lysimacco, che già, tutte di queste sorte, ne furono trovate ragiunate insieme piu di XXX mille. Il resto del spoglio, che cosi di nouo m'afferma il Castaldo, si rissolve in poca quantità apetto alla grande, che si sperava; et tanto minor si fà, quanto che buona parte di quella poca, è stata malmenata e disipata”⁸⁷.

3. A treia informație ne-a parvenit prin predica lui Mathesius Sarepta (vezi mai sus p. 188, nota 84).

4. A patra informație o datorăm istoricului italian Ascanio Centorio ; în *Comentarii della guerra di Transilvania*, IV, el scrie : „Imperoche Deua era una buonissima et abbondante terra, et in sito che participa del piano, e del colle con un Castello assai forte, appresso di cui non molti anni inanzi in un castello ouero palazzo antico poco discosto dalla terra tutto disfatto, e rouinato, fu ritrouato un grandissimo thesoro da alcuni uillani in questo modo, che essendo molti di piouuto e per la uiolenza dell'acque che giu da quel poggio ueniuanu precipitosamente correndo, fu discoperto un numero infinito di monete, o uogliam dire, di medaglie d'oro, nelle quali era da un

⁸⁵ W. Lazius, *Reipublicae Romanae in exterris provinciis, bello acquisitis, constitutae, commentariorum libri duodecim*, Francofurti ad Moenon, 1598, p. 927 : inscripția a fost grupată de Th. Mommsen, în *CIL*, III, p. 9 *, nr. 69 *, între cele false.

⁸⁶ W. Lazius, *op.cit.*, p. 927 (această informație e citată foarte frecvent în literatura de specialitate, tradusă în limba română de Gh. Șincai, în *Hronica Românilor*, tomul II, Iasii, 1853, p. 182—183).

⁸⁷ Hurmuzaki, *Documente*, II, 4, p. XXXIII, p. 686, nr. CCCCXXXVIII, reproducă după Theiner, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium*, tom. II, p. 32.

lato la imagine di Lisimaco, e dall'altro una uittoria di peso di duoi in tre scudi l'una, soura lequali (cesato il nembo) percotendo il Sole, fece da loro uenire un splendore marauiglioso, dal quale fermati i detti uillani, e correndo colà a uedere ciò che poteua essere, rimasero attoniti per allegrezza nel remirare tanta. quantità di medaglie d'oro, et approssimandosi per pigliarle, ui trouarono un serpente d'oro, ilquale fu poi mandato dal Castaldo a Ferdinando, che l'ebbe nella morte di Frate Giorgio con una parte di quei Lisimachi, percioche anticamente coloro che sotterrauano i suoi thesori, ui poneuano in segno di fida custodia, e somma, uigilantia i serpenti appresso, e dopo che i uillani ne ebbero pigliato a piu non posso, se n'ebbe di quelle che auanzarono tanto, che ualeua piu di uenti mila ducati, perche fu fama per hauere in quel luogo habitato il Re Lisimaco, che ue ne fussero piu di cento mila, de'quali Ferdinando n'ebbe, come si disse, mille medaglie, et il Castaldo da trecento in circa, e tra l'altre cose notabili che ui si trouarono, furono due medaglie d'oro, una del Re Nino, e l'altra della Reina Semiramis ch'ambe si mandarono a donare a Carlo Quinto, e per tutta quella Prouincia non ci è huomo di qualchè aspettazione, che non ne habbia quantità, cosi grande fu la somma ritrouata"⁸⁸.

5. Trecind în revistă tipurile monetare care au circulat în Dacia, Zamosius se oprește și asupra tezaurului descoperit în timpul domniei lui Ferdinand; „Sed Lysimachei nummi praeter alios plures in Daciis supersunt. Refert Ascanius Centorius in *bello Transylvanico*, ... magnam Lysimacheorum uim inuentam ad Deuam oppidum fuisse, qui certis et incertis autoribus, uti solet, dissipati fuerint. Eorum plurimi imaginem Lysimachi ... habent”⁸⁹.

Numai două dintre cele cinci izvoare privind descoperirea tezaurului din anul 1543 cuprind o descriere amănunțită a împrejurărilor în care a fost găsit, dar, după cum am văzut, relatările lui Lazius nu coincid cu cele scrise de Centorio. Informația acestuia din urmă că tezaurul a fost descoperit „într-o fortăreață foarte veche aproape de Deva după ploi abundente și inundații” ni se pare mai corespunzătoare cu realitatea, căci și acum se întâmplă ca, după ploi abundente și inundații, să iasă la iveală monede izolate sau tezaure pe teritoriul unor așezări antice.

Faptul că Lazius identifică râul *Strei* cu *Sargetia* și consideră că acest tezaur este similar cu cel despre care Dio Cassius scrie că a fost ascuns de Decebal, după ce a abătut apa râului Sargetia, arată clar că întreaga relatare — despre condițiile de descoperire a tezaurului — nu este decît o fabulație a unor umaniști cunoscători ai operei lui Dio Cassius, ca și inscripția falsă redată de același Lazius.

Descrierea lui Centorio nu cuprinde nici un element neverosimil. Este regretabil că nu dispunem de amănunte despre șarpele de aur și cele două piese care reprezentau pe „Ninos și Semiramis”. Pentru întocmirea operei sale, Centorio s-a folosit de manuscrisele celor doi istoriografi din armata

⁸⁸ Ascanio Centorio degli Hortensii, *Commentarii della guerra di Transilvania*, Ferrari 1566, Con un saggio introduttivo di L. Gáldi, riproduzione fotografica, Budapest, 1940, p. 198, cf. și p. 154, 155.

⁸⁹ St. Zamosius, *Analecta* ..., p. 93—94 (In anexa la W. Lazius, p. 39).

lui Castaldo, precum și de relatările unor martori oculari. Chiar dacă el a exagerat faptele prezentate de aceștia pentru a da o imagine cât mai favorabilă lui Castaldo sau a interpretat greșit unele pasaje⁹⁰, în preluarea datelor despre descrierea tezaurului nu avea motive să exagereze, acesta fiind un simplu fapt divers, fără legătură cu meritele lui Castaldo.

Prezența monedelor „Koson” în acest tezaur nu este semnalată decât de M. Sarepta. Lipsa unor precizări în același sens la ceilalți autori se explică probabil prin uzanța menționată de Zamosius de a designa sub denumirea de Lysimachei—datorită mării frecvențe a acestor piese—orice monedă de aur din Dacia⁹¹.

Din confruntarea izvoarelor se constată că locul descoperirii poate fi plasat la sud de Mureș, nu departe de orașul Deva. Neverosimil ni se pare detaliul că tezaurul s-ar fi găsit în „albia riului Strei”, sub undele căruia s-ar fi aflat o construcție boltită ca o criptă, dărîmată de un copac căzut peste ea. Dimpotrivă, descrierea lui Centorio ne permite să emitem ipoteza că acel tezaur s-a găsit într-o cetate dacică din munții Orăștiei.

Dintre cronicarii sași ai secolului al XVII-lea, J. Troester adaugă la cele expuse de Lazius și Centorio *unele elemente noi*, provenite fie din documente locale, fie din tradiția orală; el știe că pescarii ce au descoperit tezaurul „locuiau în Grădiște, sat mic, lângă un vechi oraș . . . , că în tezaur s-a aflat și o mare cantitate de plăci neștanțate și că guvernatorul Transilvaniei i-a trimis lui Ferdinand două mii de Lysimachei” (etliche . . . Fischer . . . in einem geringen Doerflein von ihnen Gradisca geheissen wohnen . . . dazu ein grosse Menge von ungepraegten Gold-Blechen)⁹². În acest pasaj nu pomenește despre moneda „Koson”, dar într-o altă parte a operei sale, enumerînd monarhii ale căror emisiuni sînt prezente în Dacia, ne descrie și moneda cu legenda ΚΩΣΩΝ (menționînd însă și unele tipuri denumite greșit de umaniști⁹³).

În varianta dată de M. Milles, ca loc de descoperire se indică tot riul Strei. Spre deosebire de predecesori, el scrie însă că tezaurul s-a găsit „aproape de Deva, unde înainte se afla Ulpia Traiana”, iar descoperitorii ar fi fost „țărani care vroiau să-și adape vitele la amiazi pe malul riului Strei” (Nahe bei Deva, da vormahls Ulpia Trajana gestanden, an dem Fluss Strigh . . . haben die Pawren . . . , wie sie zu Mittag ihr Vieh wollen traenken . . . , haben . . . nachgegraben, bis sie einen . . . reichen Schatz ueberkommen)⁹⁴.

Încă și în secolul al XIX-lea circulau diferite versiuni despre condițiile de descoperire a tezaurului, după cum se poate vedea și din cele scrise de M. Kenderesi: „din tradiție orală am auzit că acel tezaur s-a găsit sub

⁹⁰ Gy. Szekfű, *Kél historiógráfus Castaldo erdélyi seregébcn*, în *Századok*, XLVIII, 1914, p. 17—33.

⁹¹ St. Zamosius, *Schlidia:ma de veteribus mondis* (vezi nota 1).

⁹² J. Troester, *Das Alt- und Neueutsche Dacia*, Nuernberg, 1666, p. 61—62; cf. *BSNR*, XVI, 1921, p. 17; în *ArchKözl*, V, 1865, p. 30, se arată că dintr-un document secret păstrat în arhiva imperială rezultă că în urma cercetărilor făcute după moartea lui Martinuzzi s-au găsit încă 1000 de monede de aur Lysimachei.

⁹³ J. Troester, *op.cit.*, p. 476 (descrierea e identică cu cea dată de Zamosius în *Analecta*, vezi mai sus p. 190).

⁹⁴ M. Milles, *Siebenbürgischer Wuerg-Engel, Oder Chronicalischer Anhang des 15. Secull nach Christi Geburth . . .*, Hermannstadt (Sibiu), 1670, p. 45; cf. *BSNR*, XVII, 1921, p. 16.

podul de la Simeria, dar dacă atunci s-au găsit și monede „Koson” rămâne în incertitudine”⁹⁵.

Despre al doilea tezaur de monede „Koson” avem informații mult mai precise din relatările unor contemporani :

„Den 30. Jun. d. J. wurden dem Karlsbürger Münzante 400 Goldmünzen, jede $2\frac{1}{4}$ Dukaten an Gewicht, wobei die Feinheit des Goldes 23 Karate und 5 Grän beträgt, mit dem Vorgeben eingeliefert, sie hätten dieselben in dem Gebirge Muntsel . . . auf der Oberfläche der Erde zerstreut, zum Theil aber nur ein Paar Zoll tief in der Erde gefunden . . . bei genauerer Betrachtung der 400 Exemplare aber bemerkte ich drei Varietäten. Einige der Münzen sind um etwas grösser (jedoch im Gewicht den übrigen gleich) und haben durchgehend ein aus den Buchstaben LB bestehendes Monogramm, auf einigen der kleineren befindet sich dasselbe Monogramm, auf anderen keines. Das Gepräge ist übrigens bei allen folgendes : . . . ”⁹⁶.

Spre deosebire de J. K. Eder, M. Kenderesi, în lucrarea sa publicată cu un deceniu mai târziu, scrie că la începutul secolului al XIX-lea, la Grădiștea Muncelului (Muntsel) : „s-au găsit de mai multe ori împreună monede de aur „Koson” și emisiuni ale lui Lysimach, primele fiind mai numeroase . . . , printre 100 de bucăți abia dacă erau 4—5 piese de ale lui Lysimach și de aceea se vorbește întotdeauna despre monede „Koson” ”⁹⁷.

Al treilea tezaur, provenind tot de la Grădiștea Muncelului s-a găsit în primăvara anului 1804 în afara zidurilor incintei : „Am oberen Theile dieses Gebirgsabhanges, . . . wurden im Frühling des Jahres 1804 unter der Dammerde von Sebeseler Eisenwerksleuten gegen tausend zerstreute und wie hingesäete Goldstücke mit der Aufschrift KOΣΩN gefunden und in das Karlsburger Münzamt eingeliefert”⁹⁸.

Acest tezaur a fost pînă acum considerat ca identic cu cel găsit în anul 1803 ; deosebirea în ceea ce privește data și cantitatea de monede descoperite arată clar că e vorba de 2 tezaure.

În urma publicării documentelor privind ancheta întreprinsă de oficialități⁹⁹, dispunem de informații mai precise despre cantitatea și împrejurările în care au fost descoperite, printre ruinele Sarmizegetusei Regia și în împrejurimile acestei cetăți, monede antice între 1802—1804. Din interogarea martorilor rezultă că s-au găsit probabil monede de aur și în 1784¹⁰⁰, iar la începutul secolului al XIX-lea, cînd s-a răspîndit zvonul

⁹⁵ A' KOΣΩN aranyakról. Vi'sgá'ódó értekezések. Nagyródmői S. Palaki professor Nagy Ferentzhez válassza Kenderesi Mihálynak, a' Kozón és Lysimach aranyakról, Cluj (Kolo'svár), 1812, p. 61—62.

⁹⁶ Abbé [J. K.] Eder, *Antiquarische Erörterung neulich in Siebenbürgen gefundener Goldmünzen und Ruinen im Muntscheller Gebirge*, in L.v. Schedius, *Zeitsch. von und für Ungarn* . . . , IV, 12, Pesth, 1803, p. 113—114 ; cf. și X. F. Hene, in *Siebenbürger Bothe*, 1833, august, 1 ; M. Pechy, in *Siebenbürgische Provinzialblätter*, I, 1805, p. 249.

⁹⁷ M. Kenderesi, *op. cit.*, p. 46—47 ; cf. Al. Ferenczi, *op. cit.*, p. 67—68, 96—98 ; M. Kenderesi, *op. cit.*, p. 40—41, susține că moneda „Koson” s-ar fi găsit numai printre : „ruinele așezărilor de la Deva, Sarmizegetusa, Zeugma, Apulum și Salinae”. Felul cum ne sînt prezentate aceste descoperiri îndreptățește presupunerea că provin din relatări cu totul neverificate și în consecință trebuie puse sub semnul întrebării.

⁹⁸ M. J. Ackner, *Reisebericht* . . . 1833 . . . , în AVSL, I, II, 1844, p. 20.

⁹⁹ S. Jakó, *Cercetările arheologice la cetatea Grădiștea Muncelului, în anii 1803—1804*, în AMN, III, 1966, p. 103—119 ; idem, *Date privitoare la cercetările arheologice de la Grădiștea Muncelului în anul 1803*, I, în AMN, V, 1968, p. 433—443 (vezi și nota 111).

¹⁰⁰ Idem, în AMN, III, 1966, p. 105—106.

despre un tezaur de monede „Koson”, pe dealul Grădiștei se adunase, o mulțime mai mare poate decât șase sate laolaltă și toți căutau bani printre ruine. Iar cei care găsiră cite un galben-doi fiind foarte numeroși, febra căutării nu slăbea cituși de puțin”¹⁰¹.

Din materialele publicate de S. Jakó, desprindem următoarele date :

Tabel

Data descoperirii	Numărul monedelor			Locul de descoperire
	„Koson”	Aur, fără alte precizări	Lysimach	
1784?		×		Grădiștea Muncelului ¹⁰²
Începutul lunii septembrie 1802		1		Ceata „La Dealul Ani-neșului” ¹⁰³
După 29 septembrie 1802			264	Ibidem ¹⁰⁴
Noiembrie—decembrie? 1802			circa 264	Ibidem ¹⁰⁵
Sfârșitul iernii 1803		100 circa 100		Ibidem ¹⁰⁶
Aprilie — 15 iunie 1803		+ × 1—2		Ibidem ¹⁰⁷
16 iunie 1803	400			Godianu I ¹⁰⁸
Iunie 1803	circa 35			Godianu II ¹⁰⁹
Septembrie 1803			×	Grădiștea, aproape de ruine ¹¹⁰
24 martie 1804	987			Ibidem ¹¹¹
Total:	1412	+ × 203	+ × 528	

Numărul pieselor descoperite printre ruinele cetății și dealurile din împrejurimi trebuie să fi fost mult mai mare decât îl putem noi reconstitui azi. Valoarea acestor monede în lumea geto-dacică nu ne este cunoscută, dar ea nu putea să fie mult diferită de cea a staterului. Ca indiciu în această privință poate servi informația din Appian (*Istoria romand, Macedonia, 18, 1*) despre plățile ce urmau să fie făcute de Perseu lui Cloilios (1000 de stateri de aur) și ostașilor acestuia (fiecăruși călăreț, 10 stateri și

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 110.

¹⁰² *Ibidem*, p. 105—106.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 107.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 108.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*; *AMN*, V, 1968, p. 434—435 (în literatură se considera că în 1803 a fost descoperit un tezaur de monede Lysimach chiar pe teritoriul satului Ocoliușul Mic, cf. I. Winkler, în *SCN*, III, 1960, p. 138, nota 2).

¹⁰⁸ S. Jakó, în *AMN*, III, 1966, p. 108.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 109.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 116; V, 1968, p. 439.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 119; pentru datele cuprinse în tabel, cf. și *AMN*, VIII, 1971, p. 439—454.

fiecărui pedestraș, cinci); la fel și decretul histriene; într-unul ni se arată că: „Agatocles . . . i-a convins pe Zoltes și pe traci cu preț de 600 de galbeni, să nu pătrundă în teritoriu, nici să se apropie de oraș, ceea ce a îngăduit cetățenilor să rămână stăpîni pe toate grînele de pe ogoare”¹¹², iar din celălalt rezultă că la sfîrșitul secolului al III-lea sau în primii ani ai secolului al doilea orașul a fost nevoit să contracteze un împrumut de 300 de stateri, pe care nu l-a putut restitui timp de mai mulți ani¹¹³. Raportate la aceste sume (avînd în vedere că valoarea staterului s-a menținut constantă între secolele III—I î.e.n., monedele „Koson” și Lysimachei descoperite în Dacia reprezintă o valoare apreciabilă, indicîndu-ne o societate în plin avînt economic, nevoită să-și părăsească bunurile în fața unui dușman învingător.

Timp de aproape șaptesprezece decenii nu s-au mai semnalat monede „Koson” sau ale lui Lysimach printre descoperirile de pe dealul Grădiștei sau din regiunea munților Orăștiei. În septembrie 1970 un muncitor a găsit la est de terasa sanctuarelor, în afara zidurilor, la distanță de circa un km, o monedă de aur „Koson” (fig. 1/9). Astfel avem pînă în prezent trei puncte topografice sigure cu descoperiri de monede „Koson” în regiunea Sarmizegetusei Regia (al patrulea punct, Godeanu II, este discutabil, deoarece piesele au putut ajunge aci din Godeanu I în urma unor lunecări). Emisiunile lui Lysimach sînt atestate în două puncte. Despre descoperirea în același loc a celor două tipuri monetare (Lysimach și „Koson”) nu găsim nici un indiciu în documentele prezentate de S. Jakó, ceea ce nu impune obligativitatea de a exclude posibilitatea veracității informației date de Kenderesi pentru 1802 — 1804 și cea a lui Sarepta pentru 1543, deoarece în izvoarele prezentate se spune doar că cele mai multe monede erau de la Lysimach.

Nu se poate stabili dacă locurile unde mulțimea de oameni pornită în căutarea aurului găsea „cîte un galben-doi” erau în jurul punctelor menționate mai sus sau, ceea ce e mai probabil, în alte puncte, după cum nu se știe în ce raport erau, printre galbenii găsiți, monedele lui Lysimach și „Koson”.

Al patrulea tezaur cu emisiuni „Koson” a fost găsit în 1811 la sud de Tîrnava Mare, la Axente Sever (jud. Sibiu). Numărul pieselor nu e cunoscut; într-o informație găsim „multe”, iar în alta „20 de bucăți”¹¹⁴.

Locul de descoperire al celui de al cincilea depozit monetar cu piese „Koson” se află departe spre nord-est de regiunea cetăților dacice, la nord de cursul mijlociu al Mureșului, în Cîmpia Transilvaniei, pe teritoriul satului Cozma. Două monede din acest tezaur au fost văzute de L. Kelemen în 1902, la unul din locuitorii satului¹¹⁵.

Descoperiri de cîte o piesă sînt semnalate în regiunea munților Orăștiei — pe lîngă cea găsită în 1970 și cea de la Bucium (jud. Hunedoara) (fig. 5/1) — la Sarmizegetusa¹¹⁶ (poate confuzie cu Grădiștea

¹¹² D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, ediția a II-a, București, 1967, p. 188—190; I. I. Russu, în *Apulum*, VI, 1967, p. 128.

¹¹³ *Ibidem*, p. 54—56.

¹¹⁴ J. F. Neigebaur, *Dacien*, Kronstadt (Brașov), 1851, p. 254, nr. 3 (Frauendorf, Frlua); I. Winkler, în *Studii și cercetări științifice*, Cluj, seria III, VI, 1—2, 1955, p. 124, nr. 1.

¹¹⁵ I. Winkler, *op. cit.*, p. 124, nr. 3. (Cosma).

¹¹⁶ J. F. Neigebaur, *Dacien*, p. 39, nr. 123.

de Munte), Hațeg¹¹⁷, Orăștie¹¹⁸, „Virtuope”¹¹⁹, la nord-est de această regiune, la Gușterița¹²⁰ (contopit cu orașul Sibiu), Noerich (jud. Sibiu)¹²¹ și Firtușu (jud. Harghita)¹²², la est de Carpați, la Frumușița (jud. Galați)¹²³, iar la sud de Carpații meridionali, la Brezoi (jud. Vâlcea)¹²⁴ și pe teritoriul județului Dolj, în împrejurimile Craiovei¹²⁵; pe teritoriul Banatului sint cunoscute descoperirile de la Timișoara¹²⁶, Vizeșdia (jud. Timiș)¹²⁷ și Virșeț în Banatul sîrbesc¹²⁸.

Nici una din descoperiri nu depășește, așadar, granița Daciei. Dar răspîndirea lor nu este uniformă, ci din cele cinci tezaure două — cele mai mari — se află lângă Sarmizegetusa Regia, iar cel descoperit după unii în „malul rîului Strei”, iar după Centorio într-o veche cetate, se leagă evident de complexul cetăților dacice din Munții Orăștiei, delimitat la sud-vest de rîul Strei. Distribuirea teritorială a descoperirilor izolate este concordantă cu a tezaurilor în sensul că șase din cincisprezece se află în regiunea Munților Orăștiei, restul de nouă fiind răsfirate în diferite părți ale Daciei (fig. 7). Neigebaur a remarcat că monedele „Koson” au o culoare deschisă, identică cu cea a aurului ce se extrage din minele de la Abrud și Roșia¹²⁹. Confruntînd șapte monede romane din epoca republicii și a dinastiei Iulio-Claudice din colecția Cabinetului numismatic al Bibliotecii Acad. R.S.R. (Inv. A. 1642/7—8, 1652; Inv. O. 76—77, 79, 277) cu emisiunile „Koson”, am constatat că acestea din urmă sînt mult mai deschise la culoare ca piesele romane. Proba certă a provenienței aurului folosit la monedele „Koson” necesită desigur analize metalografo-chimice comparativ cu analizele emisiunilor triumvirului Marcus Antonius.

Informația lui Troester despre prezența unor „plăci neștanțate” în marele tezaur descoperit în 1543 ar putea constitui un argument în plus în sprijinul tezei lui Bahrfeldt despre emiterea în Dacia a monedei „Koson”, căci numai într-o monetărie locală putem găsi „rondele neștanțate”; această relatare necesitînd însă o confirmare fie prin alte izvoare, fie prin alte descoperiri similare, valoarea argumentului rămîne ipotetică. Dar făcînd abstracție de el, putem conchide pe baza celor arătate că este acceptabilă în problema locului de emitere soluția propusă de Bahrfeldt, care consideră că acest

¹¹⁷ Ö. Gohl, în *NumKözl*, XIII, 1914, p. 18 (Hátszeg).

¹¹⁸ Ö. Gohl, în *NumKözl*, XIV, 1915, p. 84 (Szászváros).

¹¹⁹ L. Ruzicka, în *BSNR*, XVII, 1922, p. 18

¹²⁰ Ö. Gohl, în *NumKözl*, XIV, 1915, p. 85 (Szenterzsébet).

¹²¹ C. Gooss, în *AVSL*, XIII, 1876, p. 233 (Leschkirch).

¹²² M. Roska, *Reperlorium*, Cluj, 1942, p. 169 nr. 129 (Martonos).

¹²³ *Academia Română, Anale*, tom. LII, Ședințele din 1931—32, București, 1932, p. 180.

¹²⁴ Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei, inv. A. 367.

¹²⁵ I. Winkler, *op. cit.*, p. 124. nr. 4.

¹²⁶ I. Berkeszi, *Délmagyarország éremleletei*, Temesvár (Timișoara), 1907, p. 45 (extras din *Történelmiés Régészeti Értesítő*, XXIII, 1907).

¹²⁷ F. Kenner, în *Archiv. f. öst. Geschtsq.*, XXXIII, 1865, p. 111; cf. I. Berkeszi, *op. cit.*, p. 4.

¹²⁸ B. Milleker, *Délmagyarország Régiségleletei*, Temesvár (Timișoara), 1897, p. 151.

¹²⁹ J.F. Neigebaur, *Alcune medaglie d'oro della collezione Esterhassy ed osservazioni sulle monete conosciute sotto il nome di ΚΟΣΩΝ*, în *Memorie numismatiche . . . D. Diamilla*, Roma, 1847, p. 124 (această lucrare nu ne-a fost accesibilă; o cităm după M. Bahrfeldt, *op. cit.*, p. 6—7).

tip monetar a fost emis de un rege sau de un „regulus”, urmaş al lui Burebista¹³⁰.

În ipoteza propusă de noi că tipul reversului nu este ales la întâmplare, ci indică o alianță între geto-daci și Brutus, începutul emiterii se poate fixa prin anul 43 î. e. n., când Brutus vine în Macedonia și își asigură alianța populației din Tracia și cea din jurul Dunării de Jos, iar încetarea ei se leagă probabil de data căderii lui Brutus. Nu trebuie exclusă posibilitatea ca emiteria să fi continuat un timp oarecare și după această dată, moneda aceasta fiind bine cunoscută în rîndul șefilor daco-geți, care continuă să lupte între ei pentru supremația politică și să invadeze teritoriile romane din sudul Dunării.

Data sugerată lui Bahrfieldt de versul horatian (oda III, 8,18), anul 29 î. e. n.¹³¹, este neconcludentă, deoarece acel vers nu se referă la moartea lui Cotiso, ci la dezastrul armatei sale; dealtfel, această dată este exclusă prin abandonarea tezei despre identitatea lui Coson cu Cotiso¹³².

Pornind de la alte premise, B. Mitrea propune o datare apropiată de cea a lui Bahrfieldt: „L'unico elemento cronologico è quello della presenza nello stesso ripostiglio di aurei di Cesare e di Augusto, con *Asia Recepta* ecc. come ci informa l'Eder”¹³³.

Stilul decadent al unora dintre exemplare nu indică în mod necesar o perioadă lungă de emiterie, căci într-o monetărie instalată în nordul Dunării de Jos, într-o perioadă de pregătire pentru război, puteau să lucreze gravori cu talent și experiență diferită, ceea ce ar putea explica deosebiri mari între stilul pieselor și gravarea neglijentă a legendei. Lipsa verificării, precum și ștanțarea greșită a unor exemplare arată de asemenea că nu s-a acordat prea multă atenție executării lor, spre deosebire de monedele bătute de Brutus și Cassius, care deși prezintă tipuri numeroase, emise în cantități imense (cf. Appian, *Bellum civile*, IV, C) nu cuprind piese cu greșeli de batere sau cu stil rudimentar.

Îngroparea a avut loc în condiții pe care nu le putem intui. Toți cei care au găsit în 1802 — 1804 monedele au declarat că ele n-au fost la mai

¹³⁰ M. Bahrfieldt, *op. cit.*, p. 5, 14—15.

Atât monedele cu legenda ΚΟΣΩΝ, cit și fabulația din pamfletul lui Marcus Antonius (Sueton, *Augustus* 63, 4) ni-l arată pe Coson ca unul dintre cei mai de seamă urmași ai lui Burebista. Izvoarele nu ne permit să precizăm raportul cronologic dintre Burebista, Coson și Deceneu, deoarece lipsesc din izvoare indicii cu privire la data morții lui Deceneu.

C. Daicovicu, în *Istoria României*, I, p. 294—295, consideră că Deceneu urmează la domnie după Burebista. V. Pârvan, *Getica*, p. 83, 154, 158, 159; I. I. Russu, în *AI SC*, V, 1944—1948, p. 123, consideră, dimpotrivă că Deceneu a fost numai mare preot. Textul lui Iordanes poate fi interpretat și într-un sens și în celălalt.

¹³¹ M. Bahrfieldt, *op. cit.*, p. 15.

¹³² Cf. notele, 63, 65—68.

¹³³ B. Mitrea, *op. cit.*, p. 128; De fapt, Eder, *op. cit.*, p. 113 scrie că în tezaur erau 400 de monede, toate cu legenda ΚΟΣΩΝ, iar la p. 115, reproduce numai explicația dată de J. Harduin, care considera că moneda „Koson” a fost emisă pentru comemorarea eliberării Syrii de către Octavian, eveniment de care autorul leagă și emisiunea cu legenda ASIA RECEPTA: „3) Es giebt eine Münze von Octavian mit der Aufschrift ASIA RECEPTA; Johann Harduin dichtet, *Asia* heise hier das durch Octavian von den Parthern befreite Syrien; nun behauptet er in einer eigenen Abhandlung über die Münze mit der Inschrift ΚΟΣΩΝ (Opp. Select. p. 46), sie sei zum Andenken dieser Befreiung geprägt worden, ... Aber die Dichtungs-laune Harduins bewährt sich besonders durch die Erklärung von ΚΟΣΩΝ, aus welchem er, ... eine ganze Phrase formiert: Καῖσαρ Ὀλην Συρίαν Ὀνήσατο. (Căsar half ganz Syrien).

mare adâncime decît o palmă, răsfirate, fără vreun recipient ; o singură dată au fost găsite 100 de bucăți într-o grămadă¹³⁴. Informația lui László că unul din tezaurele de la Grădiște ar fi fost găsit într-un vas¹³⁵ nu este concludentă, căci poate fi o confuzie cu resturile unui „chiup” care s-a găsit independent de tezaur în aceeași regiune¹³⁶.

Din cele expuse reținem în concluzie că moneda cu legenda „Koson”, deosebindu-se prin stilul ei de emisiunile romane și fiind atestată numai prin descoperiri de pe teritoriul Daciei, trebuie considerată ca o emisiune locală, care ne indică o alianță a regelui Coson cu Brutus. Emiterea ei începe ca atare în anul 43 î.e.n., extinzîndu-se asupra unei perioade de relativ scurtă durată, dar neprecizabilă.

Confruntarea izvoarelor permite precizarea că cel mai mare tezaur de monede de aur „Koson” și Lysimach n-a fost găsit în albia râului Strei, ci într-una din cetățile dacice.

BETRACHTUNGEN ÜBER DIE „KOSON“-MÜNZE

ZUSAMMENFASSUNG

Von den 14 Münzen mit der Legende „ΚΟΣΩΝ”, die im Münzkabinett des Kunsthistorischen Museums in Wien aufbewahrt werden, unterscheiden sich sechs Stück durch gewisse technische Eigentümlichkeiten von den übrigen : drei davon müssen aufgrund des Reverses in die Münzserie eingereiht werden, bei der sich durch Doppelschlag Teile des Bildes wiederholen (Abb. 1/1—3 ; 2/1—3 ; 3/1—3) ; der Revers eines Exemplars, sowie beide Seiten eines anderen weisen Prägefehler auf (Abb. 1/4—5 ; 2/4—5 ; 3/4—5), während ein Stück „barbarisiert” ist (Abb. 1/6 ; 2/6 ; 3/6). Diese Eigentümlichkeiten wurden von Bahrfield nicht erfaßt (siehe Anm. 4 und 61). Anlässlich von Untersuchungen im Wiener Münzkabinett fielen uns die Münzen auf. Die Direktoren Dr. B. Koch und Dr. R. Göbl stellten uns dieses interessante Material zur Verfügung und schickten auch Gipsabdrücke, wofür ihnen wärmstens gedankt sei.

Der Umstand, daß bei den Doppelschlägen sich die Spuren der Wiederprägung auf der Seite mit Legende befinden und daß hier das Bild deutliche Zeichen stilistischen Verfalls aufweist, deutet darauf hin, daß dafür mehr Stanzen verwendet wurden, als für die Seite mit dem Adlerbild, ein Hinweis, daß die Seite mit Legende der Revers der Münze war (siehe Anm. 18). Der Adler mit Siegeskranz in den Fängen vom Avers war ein geeignetes Symbol für eine Münze, die zur Bezahlung derjenigen bestimmt war, die an Seite der Mörder Caesars kämpfen sollten.

Die „Koson“-Münze kann den hybriden Prägungen nicht gleichgestellt werden, denn sie war nicht bestimmt, im Münzumsatz Daziens eine

¹³⁴ Cf. notele 103—111.

¹³⁵ G. Finály, în *ArchÉrt*, XXXVI, 1916, p. 18.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 17.

römische oder griechische Münze zu ersetzen, sondern war von einem König geprägt, der als Verbündeter des Brutus den Krieg vorbereitete.

Daß die „Koson“-Münzen in keiner griechischen oder römischen Werkstatt geprägt waren, wie Bahrfield aus ihrem Gewicht, Stil und Verbreitungsgebiet schließt (siehe Abb. 7), wird auch durch die Doppelschläge und durch die „barbarisierten“ Ausgaben bestätigt.

Für die Prägung dieser Münze durch Koson spricht auch das Fehlen des Monogramms BA auf einigen Exemplaren. Dieses Monogramm, das den Rang des Prägeherrn bezeichnete, war für die Soldaten Kosons von geringerer Bedeutung.

Weiters wird gezeigt, daß es keinen schlüssigen Beweis dafür gibt, daß Suetonius in seinem Caesarenleben „Augustus“, 63, 4, einen Unterschied zwischen Geten und Dakern machen will (siehe Anm. 71—73); es kann ein bloßer Zufall sein, daß in den anderen Caesarenleben die Benennung Geten nicht mehr erscheint. Es bleibt dahingestellt, ob Marcus Antonius die Benennung „Gete“ in der Absicht gebrauchte, einen Herrscher am Istros zu bezeichnen; daher gibt es keinen eindeutigen Beweis, der einen zwingen könnte, in Koson einen König von der Unteren Donau zu sehen.

Die Überprüfung der Informationen über den 1543 gefundenen Schatz (siehe 189—190 Anm. 86—89) gestattet folgende Feststellung: der größte Goldhort aus Dazien, von dem in der Fachliteratur bekannt war, daß er nur aus Münzen des Lysimachos und verschiedenen Goldgegenständen bestand, enthielt auch „Koson“-Münzen (S. 188) und wurde nicht im Flußbett des Strei, sondern in einer dakischen Burg südlich von Deva (189—190 Anm. 88), wahrscheinlich in den Bergen von Orăştie gefunden.

Obwohl der Stil der Münzen mit Monogramm nicht einheitlich ist, gibt es darunter doch Prägungen, die in der Ausführung der Figuren dem römischen Vorbild nahe kommen (Abb. 1/7), während die monogrammlösen Münzen stilistisch schwerfälliger ausgeführt sind (Abb. 1/8—9, Abb. 5), woraus sich ergibt, daß die Exemplare mit Monogramm in der ersten Serie geprägt wurden. Für den Prägungsort der „Koson“-Münzen sind Verbreitungsgebiet und Fundzusammenhänge gewiß bedeutungsvoll. Alle Münzen wurden auf dem Gebiet Daziens gefunden (siehe Anm. 88, 96, 111, 114—128 und Abb. 7), was die Annahme Bahrfields über den innerkarpatischen Ursprung der Münzen mit der Legende „KOΣΩΝ bestätigt. Bisher gibt es drei sichere topographische Punkte um und in Sarmizegetusa Regia (Abb. 7 und Tabelle 1, S. 193, sowie Anm. 60); von der Gesamtzahl von 15 Einzelfunden sind sechs aus der Gegend der Orăştier Berge, die übrigen aus verschiedenen Teilen Daziens.

Da die „Koson“-Münzen sich stilistisch von den römischen Prägungen unterscheiden und nur durch Funde vom Gebiet Daziens belegt sind, müssen sie als Lokalprägungen angesehen werden. Ihre Ausgabe beginnt um das J. 43 v.u.Z. und umfaßt einen relativ kurzen, nicht näher bestimmbareren Zeitraum.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. — „Koson“-Münzen: 1–6, aus dem Wiener Münzkabinett; 7–8, aus dem Münzkabinett von New York; 9, in Sarmizegetusa Regia gefunden.

Abb. 2. — „Koson“-Münzen, zweimal vergrößert: 1–3, mit Doppelschlag; 4–5, mit Gravierfehlern; 6, barbarisiert.

Abb. 3. — „Koson“-Münzen, zweimal vergrößert; 1–3, mit Doppelschlag; 4–5, mit Gravierfehlern; 6, barbarisiert (Zeichnung).

Abb. 4. — „Koson“-Münzen aus [der] Sammlung des Historischen Museums von Odorhei (vergrößert).

Abb. 5. — „Koson“-Münzen aus] der Sammlung des Archäologischen Museums von Deva (vergrößert).

Abb. 6. — Die Umschrift ΚΟΣΩΝ entstellt (vergrößert): 1–2, unveröffentlicht (siehe Anm. 12); 3–4, apud M. Dessewffy, *a.a.O.*, 892, 537; 5, N. P. Rozanova, *a.a.O.*, Taf. 18/5; 6, M. Müller, *a.a.O.*, Taf. VII/81; 7–8, C. Preda, *a.a.O.*, Abb. 37.

Abb. 7. — Fundkarte der Münzen vom Typ „Koson“.

